

HAVLÍČKOBRODSKO 5

Vlastivědný sborník

ÚVODEM

Toto číslo Havlíčkobrodsko bylo sestaveno z kopií starších a dnes poměrně obtížně dostupných statí a článků, které pojednávají o historii a památkách našeho regionu. Vybrány byly takové texty, které si alespoň zčásti dodnes podržely faktografickou hodnotu, to znamená nebyly opakovány nebo kriticky překonány pozdější literaturou. Předložený výběr vycházel z odborně zaměřených periodik (časopisy, věstník, ročenka) z období od druhé poloviny 19. století do r. 1918. Stranou tak zůstaly neperiodické publikace, statí a články v novinách a německá literatura. Ale i v takto vymezeném a zúženém pojetí by jistě bylo možné vybrat případně objevit další publikované práce, ať již od autorů ve výboru zastoupených, nebo od jiných. Tím spíš, že pro havlíčkobrodský okres chybí důkladná bibliografie veškeré historiografické a vlastivědné literatury.

Retrospektivní výběr začíná články, jejichž autorem je Jeronym Jan Nepomuk S o l a ř (3.5.1827 - 30.1.1877). Původem Jihočechem, vystudoval gymnásium v Českých Budějovicích a vstoupil do kláštera v Želivě (1847). Po vysvěcení na kněze (1852) působil želivský premonstrát J. Solař jako profesor pět let na německobrodském gymnáziu a v letech 1859 - 1862 byl kaplanem v Humpolci. Potom žil trvale v želivském klášteře. Jeronym Solař se zabýval regionální historií, historickou topografií, archeologií. V klášteře založil a rozšiřoval sbírku starožitností. Pěstoval i numismatiku a literaturu (psal, publikoval a překládal zejména duchovní literaturu). Dopisoval si prý s Františkem Palackým a Pavlem J. Šafaříkem. Jako demokrat, vlastenec a veřejný obhájce Karla Havlíčka byl policejně sledován. Za svého působení v Německém Brodě byl známým lidovým řečníkem. Vedle statí s regionálně historickou tematikou, vztahujících se např. k Německému Brodu, Lipnici n.S., Pohledu, Světlé n.S. a Vilémova, napsal Solař také dvě knížky (o dějinách Humpolce a Hradce Králové).

Použitá literatura: Kalousek, J. 1877: Nekrolog, Památky archeologické X (1878), str. 816-817; Ottův slovník naučný 23 (1905), str. 633; Böhm, J. 1925: Nálezy uložené ve sbírce kláštera želivského, Památky archeologické XXXIV, str. 485 - 486; Krivský, P. 1935: O působení želivských premonstrátů na školách německobrodských, in: Dvě stě let gymnasia v Německém Brodě. Německý Brod 1935, str. 50 - 51; V. P. 1940 - 1941: Kroniky a kronikáři humpolečtí, Zálesí XXII, str. 147 - 148

Z rozsáhlého odkazu profesora Františka P e t r a (3.12.1863 - 6.2.1938) byla vybrána stať, k níž bude nepochybně přihlížet budoucí zkoumání dějin hornictví na Havlíčkobrodsku. Německobrodský rodák František Petr absolvoval v rodném městě gymnásium (1882) a vystudoval v Praze přírodní vědy. Od roku 1894 vyučoval plných 34 let na německobrodském gymnáziu. Vedle přírodovědné-

ho bádání (zaměřeno hlavně na sladkovodní houby) se po roce 1900 stále více věnoval dějinám Německého Brodu. Působil jako kronikář města a (od roku 1918) jako správce městského muzea. Jeho příčiněním se drobný zpravodaj městského muzea vydávaný od roku 1904 změnil od roku 1916 v kvalitní regionálně historio-
grafický časopis (Zprávy městského muzea v Německém Brodě, vydávané do r. 1938),
dodnes zdaleka nevyčerpaný zdroj poznatků. Profesor P. Petr se významně zaslou-
žil i o získání památek spojených s Karlem Havlíčkem Borovským, jehož osobností
(ve vztahu k Německému Brodu) se rovněž zabýval ve svých publikacích. Vedle po-
četných příspěvků ve Zprávách městského muzea uveřejňoval F. Petr často závažné
a podrobné články o historii města v místních novinách (Hlasy z Pomázaví, Naše
hlasy). Řádná bibliografie jeho díla nebyla (s výjimkou přírodopisných prací -
viz níže), pokud je známo, zpracována.

Použitá literatura: Ottův slovník naučný 19 (1902), str. 616; Sotorník, V. 1938:
Prof. Fr. Petr - úspěšný přírodopysce. (Přehled vědecké práce.), XII. Zprávy
Havlíčkovy muzea v Německém Brodě, str. 10 - 13; Šouba, A. 1938: Profesor František
Petr, XII. Zprávy Havlíčkovy muzea v Německém Brodě, str. 3 - 9

Magistr farmacie Jaroslav Růžička (zemřel 7.10.1908 ve věku 33 let) byl na-
daným historikem a archivářem, ale v těchto oborech se vzdělával jako samouk.
Po absolvování gymnasia v rodném Německém Brodě vystudoval lékárnictví. Z vojen-
ské služby se vrátil s plicním neduhem, k němuž se připojila sluchová vada. Pro-
to po čase své povolání opustil a od roku 1905 začal intenzivně excerpovat písem-
né prameny (listiny a městské knihy) k historii Německého Brodu. Během následu-
jících tří let a několika měsíců horečnaté práce napsal stati (dvě z nich vyšly
po jeho úmrtí) o historii jednotlivých domů na náměstí, městského školství, pra-
vovárečného měšťanstva, o původu J.F. Beckovského, o řádu německých rytířů v
Něm. Brodě a o pobělohorské emigraci měšťanů. Zároveň stačil uspořádat městský
archív (roku 1907 byl jmenován muzejním archivářem), opsat tamější listiny až
do 17. století a pořádit odlitky a otisky městských pečeti. A to si magistr Rů-
žička mezitím zařídil chemickou laboratoř, takže se historii nemohl věnovat v
denní době. Před svou smrtí odkázal městskému muzeu mj. "hojně materialu místo-
pisného, rodopisného a kulturně historického". Přinejmenším část Růžičkovy po-
zůstalosti je dnes uložena v Okresním archivu Havlíčkův Brod (sign.SA-XVI).

Použitá literatura: Němec, J. 1910: + Archivář Ph.Mg. Jaroslav Růžička, Městské
museum v Německém Brodě V (1908 - 1909), str. 7 - 9

V čase svého mládí se Německobrodákem a jeho památkami také zabýval významný čes-
ký historik umění a památkář Zdeněk W i r t h (11.8.1878 - 25.5.1961). V 16-
tě r. 1902 prováděl soupis památek na Chotěbořsku (knižně byl vydán r. 1906),
do velké výpravné vlastivědné publikace Čechy napsal do XIII. dílu (1905) popu-

lárněji zaměřené kapitoly o památkách a historii horního Podoubraví a Pomázaví.
V roce 1908 byl Z. Wirth jmenován konservátorem pro zachování památek pro poli-
tické okresy německobrodský a ledečský. Z. Wirth měl být spoluautorem kulturně
historické monografie o Německém Brodě, z jejíhož vydání plánovaného na rok 1910
bohužel sešlo.

Použitá literatura: Wirth, Z. 1906: Soupis památek historických a uměleckých v
politickém okrese Chotěbořském (Soupis památek... XXIII). Praha, neustráňovaná
předmluva; Ottův slovník naučný 28 (1909), str. 1131; Vácha, J. (neat.): Ději-
ny muzea v Havlíčkově Brodě od počátku do r. 1918, kopie strojopisu uložená v
OVM Havlíčkův Brod (nesvidováno)

P ř e h l e d v y b r a n ý c h s t a t í a č l á n k ů :

- Solař, J. 1861: Loukov, Památky. Časopis Musea království Českého pro dějepis
hlavně český, díl IV (1861), str. 90 - 91
- Solař, J. 1861: Línice Dolejší, Památky. Časopis Musea království Českého pro
dějepis hlavně český, díl IV (1861), str. 91
- Solař, J. 1863: Kostel sv. Jana Křtitele na Krásné Hoře v Čáslavsku, Památky.
Časopis Musea království Českého pro dějepis hlavně český,
díl V (1863), str. 91 - 92
- Solař, J. 1861: Registra správní důchodův panství Světelského přepsaná 1591,
Památky. Časopis Musea království Českého pro dějepis hlavně čes-
ký, díl IV (1861), str. 91 - 92
- Petr, F. 1897: Stříbrné doly v okolí Německého Brodu, XII. výroční zpráva o. k.
státního vyššího gymnasia v Německém Brodě za školní rok 1897,
str. 3 - 24
Pozn.: Na str. 19 originálního textu chybí bližší informace k od-
kazu č. 2
- Růžička, J. 1907: Stará rychta v Německém Brodě. Dle archivních pramenů, Časopis
Společnosti přátel starožitností českých v Praze, ročník XV
(1907), str. 155 - 160
- Růžička, J. 1910: Řád německých rytířů v Německém Brodě, Časopis Společnosti
přátel starožitností českých v Praze, ročník XVIII (1910),
str. 20 - 23
- Wirth, Z. 1907: Městské museum v Německém Brodě, Čáslavský Kraj I, str. 100 - 102
- Wirth, Z. 1910: Nápis na velkém zvoně v Chřenovicích u Ledče n./S., Časopis Spo-
lečnosti přátel starožitností českých v Praze, ročník XVIII
(1910), str. 31 - 32
- Wirth, Z. 1906: Německý Brod, Krása našeho domova /Věstník "Svazu českých spolků
okrašlovacích" a klubu "Za starou Prahu"/, ročník II, str. 119 až
120, 122
- Wirth, Z. 1917: Rakvisice zvonů, Památky archaologické XXIX, str. 194 - 195
Pozn.: Z článku byl vybrán pouze úryvek

Loukov

(Luky, Lúkě), ves v Čáslavsku.

Větší, než farní osada Řečická, musela ve 14. století býti Loukovská, neboť dne 4. října 1397 *Náček*, nápravník na Loukově, a jeho syn *Václav* darovali k rukoum zdejšího faráře kostela celý dvůr s rolemi a s pěti činžovními lidmi, aby z užtku vytěženého kaplana choval ¹⁾. Toto nadání rozmnožila v krátkém čase na to Žofka, vdova po nápravniku *Václavovi*, darovavši dne 20. ledna 1408 kostelu zdejšímu pět kop grošů příjmu ročního ²⁾. K tomu ke všemu konečně přidal tehdejší sudí Lipnický dne 22. prosince 1410 roční tři kopy, aby farář mohl svého kaplana „lépe“ vyživovati ³⁾. Měl tedy Loukovský kostel, nyní, jako Řečický, *filiální* kostela Lipnického, nejenom svého vlastního faráře, ano i kaplana. R. 1384 měl zdejší farář ročně dvě kopy příjmu ⁴⁾, což nasvědčuje, že právě v tomto století čtrnáctém zdejší prebenda byla založena.

V dobách husitských přišel Loukov o své duchovní pastýře. Pozdějších zpráv jsem se o něm nedopídil, až teprv k roku 1651, kdežto odtud nosívali novorozeňátka ke křtu sv. do Humpolce ⁵⁾. Později dostalo se Loukovu *samostatného kaplana*, jenž jmenovitě roku 1746 zde sídlil ⁶⁾. Kdy se stal zdejší kostel *filiálním* Lip-

nického, nevím. Zasněžen jest ke cti sv. *Markéty*. Presbyterium jeho jest do polovice osmihranu vystavěno. Původní okna mají zde doposud své kamenné pruty a kružbu. Na evangelní straně jest jednoduchá gotická schránka na večeři Páně. Loď měla původně, ačkoliv jest to stavba pozdější než presbyterium, též gotické klenutí, jež podporovalo šest venkovských opěrnic pilířův. Jsou ve dvou ústupcích ztesaného kamene vyzděny a budou dlouho vzdorovati všem bouřlivým návalům.

Věž se svou cibulovitou, šindelem krytou bání, jest dílo nového času. V ní visívaly tři harmonické zvony; jeden z nich byl r. 1846 (tuže noc, co v Řečicce) ukraden, druhý pak na Lipnickou zvonici přenesen. Třetí a nyní jediný má v průměru 2 1/2' a následující nápis:

*x anno 1538 (1534) ad laudem (sic) dei et sancte margarete
fusa per magistrum iacobum ptaczek in montibus.*

Ze starých obdarování zdejšímu kostelu učiněných a výše uvedených jde na jevo, že v 14. a 15. století na Loukově *nápravník* sídlil ano i ještě r. 1414 takový zde byl, a sice zejména jakýsi *Levák* ⁷⁾. — *Nápravník* (*clens*) sloužil i *panošem* (*armiger*), neboť obdržev od bohatšího zemana a pána — Loukovský od Lipnického — jistý statek, musel jemu za to jisté služby konati, ačci že nejobyčejněji *válečné*. Tak na př. byl ještě roku 1591 jeden nápravník v *Krásné Hoře*, a ten máje okolo dvou lánů pole, „z toho nic neplatil, než s koněm na vojnu hotov býti má i což se mu rozkáže forovati.“ Tutéž povinnost měl i jeden nápravník ve vsi *Čekanově*. Oboje tyto vsi náležely tehdež pánovi Světelskému ⁸⁾.

Kdy asi statek Loukovský vlastního pána dostal, není mi povědomo. Nemáje příležitosti do desk zemských nahlédnouti, podotýkám, že statek tento, k němuž osm vsí náleželo: Řečicka, Bystré, Chřepiny veliké a malé, Záběhlce, Dobrá Voda, Rejčkov a Mezíklasi, do r. 1764 náležel rytíři *Karlovi Guolfingerovi ze Stimsberka*, kterýž jej téhož roku prodal říšskému hraběti *Karlovi Josefovi z Palmu*. Hrabě Palm jej k svému panství Střítežskému připojil. Od r. 1798 náležel Loukov k panství Lipnickému. *Jer. Solař.*

¹⁾ Libri Erectionum XIII. H. 5.

²⁾ Tamže VIII. A. 2.

³⁾ Tamže M. 4.

⁴⁾ Miscellanea. Dec. I. lib. V.

⁵⁾ Matrika křtěných v Humpolci r. 1647—1674.

⁶⁾ Diarium parochiae Humpolcensis.

⁷⁾ Libri Erect. X. B. 2.

⁸⁾ Registra správní panství Světelského od r. 1591.

Lipnice Dolejší.

Kostel v Dolejší Lipnici, ke cti sv. *Martína* zasvěcený a nyní třetí filiální kostel na *Lipnici*, býval před husitskými válkami také farním, a farář r. 1384 pět kop 20 gr. př. ročně ze záduší požíval.

Presbyterium, zachovalá to původní stavba, pochází z téže doby co Řečické a bezpochyby i od téhož stavitele, jenom že zde schránka na večeři Páně ještě jednodušší a klenba plošší jest. Ostatně ve všem rovná se Řečickému. Loď jest novější stavení

se sprostým klenutím. Na její sedlové střeše vznáší se nepatrná vížka dřevěná se zvonečkem asi před pěti lety tam daným.

Opodál kostela na okraji zdi ohraženého hřbitova stojí dřevěná zvonice; z níž r. 1847 také ukraden třetí zvon.

Z nynějších dvou zachovalých má větší v průměru 2' 6 1/2", a kolem koruny ve dvou řádcích nápis následující:

x x anno x domini x millesimo x Quincentesimo x rrr x
qui x me x fecit x magister x bartholomeus x nomen x habet
in x nova x civitate x pragensi x rrr x hoc lavs x deo x
patri x omnipotenti x et x beate x marie x temper x virginis.

Pod tímto nápisem jest vypuklý obraz nepoškozené P. Marie na měsíci stojící.

Druhý zvon má v průměru 2' 4 1/2" a tyto nápisy:

Refusa a Carolo Bellmann Pragae 1830.

Iesus † Nazarenus † rex † Judeorum —

Titulus triumphalis defendat nos ab omnibus malis.

Leta 1653 slyt tento zvon ke cti a chvále Pana Boha a blahoslavené Panny Marygi k kostelu Sw. Martina založenému, za času Rychtaře Jana Krupičky a hostelníka Jana Weysady, nakladem zadussj.
Jer. Solář.

91

Kostel sv. Jana Křtitele na Krásné Hoře v Čáslavsku.

Z původního kostela, kterýž v XIV. století (r. 1384) svého faráře měl, nezachovala se prázdná památka. Byl bezpochyby na začátku XV. století zbořen od bojovníkův Žižkových (?), kteříž zde na blízku ve Valečově (v lednu r. 1422) svůj pevný tábor měli. Z letopočtu na nejstarším zvoně zdejším dá se souditi, že teprv v první polovici XVI. století se zde utvořila nová osada s duchovním správcem, ačť že pod obojí. Prvních katolických kněží v XVII. století dostalo se zdejšímu kostelu z kláštera Želivského, kteří sem nejvíce z Humpolce přísluhovávali; jmenovitě kn. Augustín Steinbrecher, od r. 1651—1656 farář Humpolecký. Ano ještě r. 1651 přinášivali Krásnohorskí osádníci novorozenátka svá do Humpolce ke

kětu sv. — Dotčený farář založil r. 1652 při Krásnohorském kostele první matriku, a postoupiv r. 1656 farti Humpoleckou jinému řehoňskému bratru svému, spravoval co první farář zdejší osadu až do r. 1659. Druhý Želivský kněz a spolu farář ve Světlé, Martin Zelenka, přísluhoval zde do r. 1665, a tu teprv dostal zdejší kostel prvního církevního kněze, Jana Václava Pergama, za svého samotného faráře.

92

Nynější kostel jest prostý. Mimo hlavní oltář má ještě dva poboční na emporní stěně a v lodi dvě proti sobě stojící kaple. Křtitelnice cínová s dřevěným poklopem má letopočet:

ANNO 1. 6. 9. 4.

Pod kaplí na evangelní straně jest hrobka; a kámen ji zavírající má tento nápis:

V tomto mýste odpocíva tělo porussitelne w naděgi budúcy oslawenosti a plnosti věčne w Krystu Panu usnule wysoce urozené Panj Panj Heleni Alžběti Římske Řisse; hraběnky z Waldstejna prw hraběnky z Salmu rozene slečny Passinky a urozené Slečny z Rizenburku dědičné Panj Panstwj Okrauhlyckeho a Weseleho Zdiaru teš předessle Panj Panstwj Heralce a Humpoleckeho 20 Septembris 1699. O Bože těm dussem wossem dey odpocínuti a swětlo věčne neskončene at gjm swjti a nam hřissnym swau swatau milost a po teto smrtedlnosti věčnau radost. Amen.

V protější kapli jest náhrobek s tímto nápisem:

letha panie 1732 dne 25 octobris okolo hodiny desate w panu usnul Wenczl Daniel Josef Leopold vlastni syn vrozeného a statečného wladiky pana Gana Wacslawa Schramka miestiana Kralowskeho nowého miesta prazskeho ten čas zrzizeného sprawce statku Wieszkeho a Kwietinowského.

Pod tím jest znak: lev s mečem v pravé tlapě.

V nejstarší matrice farní na listě 157. čte se, jak následuje:

Léta Páně 1656 ve středu, to jest 22. Novembu Pán Bůh ráčil z tohoto světa prostředkem časné smrti povolati urozeného statečného rytíře pana Pavla Buha z Bukovina, jehožto tělo pochováno jest vedle způsobu křesťanského v chrámě Páně Krásnohorském u přítomnosti vzácných pánův 27. novembris, majíce věku svého 56 let. Kterýžto pan Pavel wysoce hraběcí milosti na panství Okrouhlickém za regenta zůstávati ráčil.

Na kostele jest dřevěná vížka a v ní jeden zvonek. Za to ale stojí poblízkou dřevěná zvonice a v ní visí pět zvonů. Tři větší

souzvuch v milém moltonu čínice *Fis—A—Cis*.

Největší má v průměru 3' 8" a ve velké latině tento nápis:
LETA x 1545 x TENTO x ZWON x GEST x DIELAN x KE x
CZTY x A x CHWALE x PANY x BYOHV x SKRZE x MATIEGE
x A x YAKUBA x ZW x (druhý řádek) ONARZE x W MEZIRZI-
CZY x

Druhý zvon má v průměru 3' $\frac{1}{2}$ " a tento nápis:
TENTO ZWON DIELAN GEST KE CZTY A K CHWALE PANY
BOHV A SKRZE MISTRA TOMASSE Z (druhý řádek) WONARZE
NA HORACH KVTNACH LETHA PANIE 1571 MAREK MLINARZ
RYCHTARZ TOH. V začátku každého řádku jest medalion.

Třetí zvon má v průměru 2' 5" a v jednom řádku tento nápis:
tento zwon dielan gest proto aby lide wiediele
fdyz gse zwony na slowo bozy schazeti 1556.

Čtvrtý zvonek „za dušičky po klehání“ a pátý „umíráček“
nemají žádného nápisu a jako i první tři žádného obrazu.

Kn. Jeronym Solarř.

91

Registra správní důchodův panství Světelského přepsaná 1591.

Sděluje kn. Jeronym Solarř.

Pod tímto nápisem chová se v zámecké knihovně ve Světlé nad Sázavou malý papírový foliant, z něhož jsem tyto výpisky pro naše „Památky“ vyčerpál.

Především připomínám, že v druhé polovici 16. století panství Světelské náleželo panu Burianovi Trčkoví z Lípy a na Světlé nad Sázavou, J. M. C. radovi a nejvyššímu podkomořímu království Českého, kterýž listem, daným na Světlé nad Sázavou v pondělí masopustní, jinak den sv. Scholastiky, l. P. 1578, „oznamuje, že tvrz sídlo Světlou z gruntů vystavěti dal, nieméně i městečko Světlou.“

Podle těchto register patřilo tehdy k panství Světelskému velmi rozsáhlé zboží, a sice:

1. „Tvrz Světlá v svém položení se vším příslušenstvím, a dvůr při tom, b. pivovár, c. sladovna, d. mlýn na řece, e mlýnec na struze.

2. Světlá městečko s 34 osedlými, kteréž spravuje rychtář Světelský, pak vsi Bohušice, Přiseka, Mrzkovice, Dolní Březinka, Horní Březinka zádušní. — a. Mlýn panský; b. Podací; fara při tom dobře vystavěná, chová se farář; škola, též se chová rektor. c. Špitál s nadáním. d. V témž městečku jest mýto nebo clo, kteréž se od mýtného k tomu ustanoveného k ruce panské vybírá, a platí to mýto, s jakýmžkoli nákladem jedou, dávají z vozu každého po 1 gr. (?); z koně povodního 1 denár; z volův, krav, telat, ze skopcův, ovců, sviní po 1 denár. e. Kdožbykoliv v témž městečku šenkoval, každého úroku z toho šenku má dávatí pánovi po 6 gr. — f. Kolikžbykoliv z řezníkův dobytek bili a masa prodávali, buď v krámích neb domích, ten každý má pánovi jednou v rok o vánočních kámen loje dáti, aneb na penězích, po čem by toho času lůj v trhu byl; nyní jest pět krámův. — j. Z krámův chlebních jednou v rok se platí, že na panský náklad jsou vystavěny; nyní jsou tři krámy. — h. Mimo řeky, jichž se užívá k ruce panské, platí se z černého víru a z jednoho břehu proti panu Kalenice (sic) z Lipničky. — ch. Potoky jsou dva: nad zámekem a kněžský potok, kde jsou pstruhové; jde ten potok od Patačice a od Opatovic. Jest poručeno, aby všickni těch potoků prázdni byli. — i. Pět panských rybníků. — k. Lány pusté. — Obec Světelská, vedle obdarování, z pastev platí k špitálu.

3. Bohušice ves, s potokem pstruhovým a 6 sádkami. — 4. Přiseka ves; při té vsi kus lesu, jenž slove Sikoří; vrch Jedlový, vysekaný za leč. — 5. Březinka Dolní ves. Potok pstruhový a s rybníkem. — 6. Ves Březinka Zádušní; v té vsi jsou všickni poddaní panští u Světlé, ale pánu nic neplatí, toliko knězi, a když kněze není, tedy k záduší. Potok pstruhový. — 7. Mrzkovice ves. Potůček pstruhový, s dubovým lesem na větším díle vysekaným. — 8. Druhanov ves, s lesy. — 9. Služátky ves, s lesy. — 10. Žebrákov ves, s rybníkem. — 11. Bynětice (Benetice) ves, s pustými polmi, s lukami, s lesy. — 12. Opatovice ves. Rychtář tu samu ves i pustotiny: Rybensko, Lhotovsko, Petrovsko spravuje. S rybníčky, s polmi, s lukami. — 13. Vlkanov ves, s lesy Patačice a Chřtina; s potůčkem. Rychtář má jeden lán svobodný i s rychtou, a na to má list. (R. 1615 byl opět pod plat uveden.) — 14. Ovesná Lhota, s potoky a lesy. — 15. Smrdov městečko, s rychtou výsadní. (Rychtář spravuje i: ves: Štěpanov.) S clem, s várnami, s krámy masnými, s lukami, řekou a lesy. — 16. Štěpanov ves, se stavem, po-

tůčkem a lesy. — 17. *Kunomil* (Kunemil) ves, s rychtou. *Tvrz pustá*, s rybníky, řekou, potoky, lesy. — 18. *Dlužiny Horní* ves, s lesem. — 19. *Dlužiny Dolní* ves. — 20. *Bačkov* ves. Rychtář svobodný a dědičný spravuje i ves *Zhoží*. — 21. *Zboží* ves. —

22. *Habr* městečko, s rychtou, krčmou svobodnou a s masnými krámy; i s úroky z židův. Mýto při Habru, s krámy pekařskými a várný menší a větší; se solí. — 23. *Lubné* ves. — 24. *Mířátky* ves, s rychtou svobodnou. Rychtář spravuje i ves *Proseč*. — 25. Ves *Proseč* u Habru. — 26. *Vepřkov* ves, s rychtou, s posudným. — 27. *Chrtnice* ves. — 28. *Kysykle* (?) ves, s rychtou výsadní. — 29. *Dvůr Bobrkovský*; ten dvůr býval svobodný, role od něho někdy rozdány Chrtnickým pod plat a jedna část odkázána

92

k záduší Radňovskému. — 30. *Jiříkov* ves, s rychtou svobodnou. Rychtář spravuje i ves *Veselí*. — 31. *Veselí* (?) ves. — 32. *Kámen* ves, s rychtou svobodnou. — 33. *Tis* ves, s krčmou a rychtou svobodnou. Rychtář spravuje i ves *Kněž*. — 34. *Kněž* ves. — 35. *Jilem* ves, s mlýnem a pilou. — 36. *Sedletín* ves. — 37. *Jankov* ves, s rychtou. — 38. *Svinné* ves, s rychtou. — 39. *Petrovice* ves, s rychtou a krčmou. — 40. *Nová Ves* blíž Chotěboře, s rychtou svobodnou a výsadní, a s krčmou. Rychtář spravuje i ves *Skuhrovec*. — 41. *Skuhrovec* ves. — 42. *Libice* ves. Rychtář spravuje i Lhotu *Žebračí*. V též vsi *Libici* jest podací kostelní. S clem. Hrnčíři Chotěbořští odtud berou hlínu za plat. S krčmou výsadní. — 43. *Lhota Žebračí* ves. — 44. *Lučice* ves, s rychtou svobodnou a výsadním mlýnem. — 45. *Malčín* (Malšín) ves, s rychtou svobodnou a krčmou. — 46. *Komárov* ves, s rychtou svobodnou. — 47. *Skuhrov* ves, s rychtou výsadní. — 48. *Velká Volešná* ves, s rychtou výsadní. — 49. *Malá Volešná* ves, s rychtou výsadní. Rychtář spravuje i ves *Valečov*. — 50. *Valečov* ves. — 51. *Žďár* ves, s rychtou výsadní a s krčmou. — 52. *Peleštrov* pustý dvůr, spravuje ho rychtář *Žďárský*. — 53. *Radostín* ves, s rychtou svobodnou. — 54. *Horní Krupá* ves, s rychtou výsadní a krčmou. — 55. *Krupá Dolní* ves, s rychtou výsadní.

56. *Tvrz Krupá* se vším stavením, jakž v svém položení byla, jest svedena a prodána s tím, co jest při zápisu zapsáno; — mlýn, pila. Tu ve vsi *Dolní Krupé*, kdež se kněz na ten čas nechová, se vším k témuž podacímu kostelnímu příslušenství. A dědiny a louky od téhož podacího lidem se pronajímají a z toho nájmu náklad na kostel a na kněze se činí; a jest také k tomu podacímu chalupa. — Les *Zumricold* (Sommerwald).

57. *Dolejší Město*. Rychtář spravuje i *Kochánov* a *Radkovec* vsí. Z *Dolejšího Města* platili někteří plat knězi a pánovi robotovali. Taktéž užíval kněz *Lipnický* kus potoka. — 58. *Radovec* ves. — 59. *Kochánov* ves. — 60. *Zavidkovic* ves. Rychtář spravuje i ves *Radostovice*. — 61. *Radostovice* ves. — 62. *Nová Ves* u Lipnice. Rychtář spravuje i ves *Hlásnou Lhotu*. S rychtou výsadní. — 63. *Dvůr Dobrsko* a mlýn s jeho příslušenstvím. — 64. *Lhota Hlásná*. Z té vsi někdy ponocovali a hlásali na Lipnici, nyní místo toho vozí dříví nadlouho, což zapotřebu (sic) jest k prádlu při Světlé. — 65. *Pohled* ves, s rychtou. — 66. *Lhota Volešná* ves, s krčmou výsadní. Rychtář spravuje i *Bezděkov*. — 67. *Bezděkov* ves. — 68. *Dědouchov* (Jedouchov?) ves. — 69. *Čekanov* ves. Tu ves spravuje rychtář *Bratroňovský*. V této vsi má Jan Nápravník vojenský, když potřeba přijde, hotov býti, a kde se jemu rozkáže a poručí, po potřebách Jeho Milosti pána jeti. — 70. *Bratroňov* ves. — 71. *Zdísavice* ves. — 72. *Boňkov* ves. — 73. *Leština* ves. — 74. *Skála* ves. Pivovár byl v té vsi po někdy dobré paměti panu *Zdenkovi Trčkov*vi, již z něho sešlo a stavení rozprodáno porůznu. Mlýn panský jest již prodán zá dědičný. Dvůr panský pustý sloul *Bohutín*. Též dědiny jsou pronajaty pod plat. S krčmou, s rybníky a s jedním rybníkem, kteréhož k záduší užívají. — 75. *Věže* ves. S rychtou a s krčmou a s dvorem panským a ovčínem. — 76. *Krásná Hora* ves. Rychtář spravuje i vsi *Mozolov* a *Březinka*. Zde má Jan Nápravník okolo dvou lánů, z toho nic neplatí, než s koněm na vojnu hotov býti má, i což se mu rozkáže, forovati. — 77. *Mozolov* ves. — 78. *Březinka* ves. — 79. *Vadín* (Vadim) ves. Rychtář i ves *Klanečnou* spravuje. — 80. *Klanečná* ves. — 81. *Babice* ves, s rychtou a panským mlýnem a s clem od přivážení na voru a od přivozu a s krčmou. — 82. *Vokrouhlice* (Okrouhlice). Bývala tu ves *Chlístov*, užíval toho všeho jeden a platil z toho ze všeho, načež měl list, úroku každého 1 kop. 4 gr. Nyní jest tu dvůr panský a mlýn se vším příslušenstvím.

83. *Dvořáci okolo Brodu Německého*. Spravuje to rychtář *Dvorský*: a. Spálení dvorové, b. Pavuzkovi dvorové, c. Samotný dvůr *Baštinů*, d. Sam. dv. *Barta*, e. Sam. dv. *Berka*, f. Dvorové *Šenklyšf*y, j. Sam. dvůr *Ranštan*, h. Dvorové *Kylhyšf*y, ch. Dvorové *Kloučkov*i, i. Sam. dv. *Váry Novotného*, k. Sam. dv. *Matouše Baštinů*, l. Dvory *Kočanovy*, m. Dvory *Nyklperky*, n. Dvory *Škrlikovy* aneb *Smrčovy*, o. Dvory *Hnízdovy*, p. Dvory *Štědrůmy*, r. Sam. dvůr *Václava Pakšika*.

84. Veselice ves. — 85. Poděbaby ves. — 86. Termesify ves. — 87. Suchá ves, s rychtou. — 88. Kojetín ves, s rychtou. Plat z této vsi odevzdán jest k záduší Chotěbořskému a tam se odvozuje, a sice dává se knězi 1½ kop. gr. a k záduší 3 kop. 22½ gr.

89. Chotěboř město. a. Nové domy. b. Ostrov, c. Horní předměstí, d. Dolní předměstí, e. plat od pekařů, f. z polí, luk, rybníkův na Království — summa z těch polí, luk a rybníků 7 kop 52 gr. dává se k špitálu Chotěbořskému, j. dědinici, h. mýto aneb clo, ch. masní krámové. Ti krámové masní i s platem jsou skrze pana Mikuláše Trčku Lichtenburského poručeni, aby chudé ve špitálu na ten důchod chovali, jakž na to list svědčí; jest krámuv sedm; summa úroků 9 kop gr. českých; i. lázeň, k. várného panského pivováru tu není, l. posudné; v témž městě vaří piva na 7 sudů a z každého sudu pánovi platí po 3 gr. česk.; m. z vína, n. ze soli užitek k obecnému užítu jde i někteří jiní užítkové; o. Těz při Chotěboři a při ní dvůr panský v svém položení, se vším k němu náležitým příslušenstvím. p. Obolce; tu jest pila a dvůr panský; mlýn se neužívá, nebo stálé vody není; s loukami, lesy, rybníky.

90. V městě Hořepnice jsou dva osedlí poddaní k panství Světelskému náležející.

91. Na Lipnici jest dům panský, slove Švábovský; jest k němu rolí nějaký díl, něco luk a štěpnice; tu jsou dva rybníky.

92. Dvůr Žáky blíž města Čáslavi, s krčmou výsadní a s kovárnou panskou. Ty Žáky směnou J. M. p. Janovi Rudolfovi Trčkově se vším příslušenstvím za ves Dobruce, ves Leštinu a ves Novouves s jejich příslušenstvím odbyty a profrejmarcheny jsou.

Okolo r. 1644 byly do těchže register zapsány ještě tři vsi:

93. Vrbice, 94. Vrbické Hory a 95. Lipnička.

V těchže „Registrách“ stojí zajímavavý

dodatek k dějepisnému městu Německého Brodu,

jejž tuto podávám:

„Leta 1623 v pátek po neděli Devítiku poznamenání sumovní, co a z které vesnice platu stálého k městu Německému Brodu vycházelo a odvozováno bylo; počítá se vše na groše mišenské:

1. Městečko Bělá, s připojeným k němu z Krátkédlouhé vsi a dvěma z Ottendorfu počítá se i s chalupníky osedlých lidí 86; schází se platu o sv. Jiří 39 kop 51 gr. a 1 denár; o sv. Havle tolikéž; slupic úročních 69. Item když lovy zaječímí ztěžování nebylí, odvozovali po 1 slupici. Item vůkol téhož městečka za 5 léčí zaječích.

2. Ves Štapanov, osedlých 29; o sv. Jiří a Havle po 16 kop. 32 gr. 3 den.; porostlin za 3 léčí. — 3. Ves Pfaffendorf Německý; o sv. Jiří a Havle po 5 kop. 28 gr., slupic 32. — 4. Pozovice ves, s 13 osedlými; o sv. J. a H. po 7 kop. 6 gr., slupic 24; lesův s porostlinami počítá se za 6 léčí zaječích; rybníkův menších větších 14; násady do nich se počítá do 60 kop. — 5. Mukoprunc ves, s 9 osedlými; o sv. J. a H. po 9 kop. 24 gr., slupic úročních 20. — 6. Zádušní ves Kník, s 9 osedlými; — 7. Pfaffendorf (?) se 4 osedlými. — 8. Dvory Komárovy, s 2 osedlými; o sv. J. a H. po 14 kop. 18 gr.; víc za roboty při sv. Havle 1 kopa 4 denáry; slupic úročních 28; na vsi rybník, sází se na kapry 10 kop; rybník slove Roznárčín, sází se 5 kop; při lovení dává se z něho děkanovi Brodskému 1 kopa. — 9. Zádušní ves Zbošice, se 7 osedlými; o sv. J. a H. po 5 kop. 45 gr. 5 den.; víc za roboty při sv. Havle 46 gr.; slupic 14; porostlin 2 léčí zaječích. — 10. Ves Suchá, s 9 osedlými a s chalupou; o sv. J. a H. po 6 kop. 30 gr., slupic 8; porostlin za 3 léčí. — 11. Ves Svatoj Kříž, dvorcové sešli 4, chalupníci 3; o sv. J. a H. po 2 kop. 29 gr.; slupic 6. — 12. Perknov ves, s 13 osedlými; o sv. J. a H. po 10 kop. 10 gr.; slupic 24; lesu s porostlinami za 5 léčí. — 13. Kojetín ves, s 13 osedlými; o sv. J. a H. po 3 kop. 45 gr.; slupic 33. Les při té vsi slove Sommerwald, ten jest i s vesnicí přikoupen pro obecní potřeby od panství Světelského.

Item. Při tom lidé osedlí povinnosti tyto vykonávali při dvorci obecním, jenž Spálený sluje: na obcích a rolích špitálních zdělávali, zasívali obilí, žetím buď sečbou; též z luk sena a otavy sklídití pomáhali; dříví k všelijakým potřebám a stavením obecním k mlýnu, cihly, kamení k dláždění města, na opravu zdí městských, též dříví k palivu, k cihelně obecní, k rathousu, k faře, škole, panstvu skrz město, též lidu válečnému k odvezení připřaháním i jinak, jakž toho kdy potřeba ukazovala a jim bylo poručeno forovati.“

Klášteří kostel sv. Rodiny: květen – prosinec 1992

Každý měsíc koncerty v barokním interiéru

Sledujte programové plakáty!

Ve II. pololetí 1992 vyjde "Soupis kronik okresu Havlíčkův Brod"
Přehled pamětních knih zahrnující i jejich stručnou charakteristiku
sestavila Jaroslava Bubnová. Jediný zdroj pramenů informací
k historii regionu.

STŘÍBRNÉ DOLY V OKOLÍ NĚMECKÉHO BRODU.

Napsal Frant. Petr.

Krajina okolí německobrodského bývala druhdy sídlem velmi starého těžení hor. Poskytovala bohaté žíly rudné, zvláště leštěnce olověného, nadbytek vody ku praní rudy i dostatek síly vodní ke hnání strojů a množství lesů dávajících hojnost paliva k tavení rud — hlavní to podmínky k dolování — v míře nejvyšší. Leč časem zanikly doly zdejší, které v době největšího rozkvětu svého se slavnými doly Kutnohorskými závodily, a jenom četné haldy, kutací rýhy, tu a tam propadlé štoly, zasypané šachty a přemnohá jiná místa poukazují na bývalou činnost hornickou.

Dle zpráv historických a dle dosud zachovaných zbytků po dolování sahaly doly v okolí německobrodském na východě ku Přibyslavi a Bělé, na jihu a jihozápadu stýkaly se s doly jihlavskými a pelhřimovskými, na západě prostíraly se k Humpolci, Lipnici a dosahovaly až k Ledči, na severu pak byl hranicí les Sommerwald.

Orografické, jakož i geologické rozčlankování celé krajiny, v níž doly se nacházely, jest celkem jednotvárné ač v jednotlivostech velmi zajímavé. Jsou tu známé vlnité obrysy ruly, kteréž celému okolí dodávají rázu mírně zvlněná pahorkatiny a zvláště v nejbližším okolí Nēm.

— 4 —

Brodu pravidelně jsou vyvinuty. Poněkud větší rozmanitost jeví se na straně jižní, kde souvislá řada kopců směrem od východu k západu od Hochtánova (586 m)¹⁾ přes Šejdorf, Ousobí, Heralec k Humpolci se táhne. Hochberg u Štok (625 m), Máselný kopec (633 m) a Olšina (614 m) u Ousobí a horský, většinou lesem pokrytý hřbet od Huštiny (629 m) až po Vystřkov (662 m), jihovýchodně od Humpolce jsou nejvyšší body tohoto pásu. Na západě vystupuje souvislý, přes 600 m vysoký, lesnatý hřeben Orlov²⁾ se zříceninou Orlíkem u Humpolce (673 m), jehož poněkud nižší pokračování ukončeno jest Lipnicí (611 m) se starým, nyní v rozvalinách ležícím hradem, a s ní sousedícím Holým vrchem (620 m.)³⁾ Na východě zvedá se poněkud celá krajina, až u Borové (637 m) lesnatým vrchem Henzlíčkou (690 m) největší výše dostupuje. Na severu jeví se značná jednotvárnost; jednotlivé vrcholy nepřesahují nikde výšky 600 m.

Vodstvo okolí německobrodského jest velmi bohaté. Hlavním tokem jest Sázava, protékající krajinu mírným spádem směrem od východu k západu s přetnými přítoky, z nichž největší jest Šlapánka. Některé tvořily druhdy hojně rybníkův a umělých nádrží, jež byly jednou z hlavních podmínek starého dolování, neboť hybná síla vodní v t. zv. vodních kunech udržována byla výhradně vodou uměle nadrženu. Tak — pokud známo — při potoku Žabinci byly 3 tavrny: jedna z nich byla na jižní straně rybníka Petrkovského, druhá za lesíkem „v Borové“ a třetí nyní Grondlův mlýn. K nim náležející dvě stupárny a prádelny, v nichž rudy se čistily a ve stoupách tloukly, byly severně a jižně od Suché.

Na Šlapánce byly dvě tavrny: jedna nacházela se při ústí potoka Bartošovského, druhá pod kopcem „Lindenhübel“ u Šlapánova.

Při potoce Borovském (Macourovském) byly tavrny s prádelnami, po nichž ještě dosud četné strusky se nacházejí. Tak zvláště z tavrny u Doleního Dvora zbylými haldami strusek šterkovány prý byly ještě před 20 lety silnice. Vedle strusek bylo prý „možno nalézt kusy klejtu olověného, který nebyl s velikou pílí spracován; neboť na jeho spodní straně nacházela se obyčejně zrnka čistého stříbra až zvíci hrachu“⁴⁾. Kde druhdy byla stupárna a prádelna rudy, stojí nyní mlýn Jánský („Preclíkův“).

¹⁾ Výšky udány jsou dle mapy general. štábu.

²⁾ Jinak: Vorlovy nebo Vorlovský les.

³⁾ Jinak Pyramida.

⁴⁾ Vesmír, roč. XIII., 1884, č. 23. pag. 270.

Na Sázavě pod kopcem Poperkem blíže Uttendorfu byla tavírna, z níž strusky až dosud na louce u štoly Uttendorfské se objevují.

Také v údolí potoka Ousobského, který u Veselice do Sázavy vtéká, nacházíme tu a tam více méně patrné stopy bývalých tavíren nebo stupáren. Při potoce Nohavickém u Hlaváčkova mlýna ve Slavniči blíže Pavlova byla prý tavírna, „čemuž nasvědčuje neobyčejné množství strusek v potoce i všude okolo mlýna“¹⁾.

Při rozsáhlosti bývalých dolů a tehdejšímu způsobu spracování rudy snadno lze si domyslit, že i při jiných vodách bývaly tavírny se stupárnami a prádelnami rud, o nichž však žádných zpráv se nám nezachovalo.

Co se poměrů geologických týče, jest hlavní horninou celé krajiny rula. Vystupuje na den na mnoha místech a tvoří pak více méně srázné stráně; vrstvení bývá všude zjevné, vrstvy zapadají k severozápadu nebo severu pod sklonem rozličným. Dle rozdílu v součástkách a slohu možno rozeznat rulu dvojslídnatou a rulu jednoslídnatou.

Rula dvojslídnatá, jež zabírá většinu okolí, skládá se vedle živců a křemene také z biotitu i muskovitu o proměnlivém množství. Vyskytuje se hlavně ve dvou odrůdách: celistvé a hruboplástevnaté.

Rula celistvá vyznačuje se jemnozrnným složením a tenkolupennou břidličnatostí, takže se z ní i velké desky dají vyštípati. Barva její jest více nebo méně šedá. Lupinky obojí slidy lze vždy zřejmě rozeznati. Biotit objevuje se ve větším množství než muskovit a bývá nápadný svoji tmavou barvou i drobností šupinek; lupinky muskovitu jsou však poněkud větší a průrazují se silnějším leskem. Lom příčný jest vynikáním živcových (orthoklas) a křemenných vložek světlejší, kdežto lom břidlicový jest tmavší a lesklejší. Směr vrstev vystupuje skorem vždy s velikou pravidelností. Tato odrůda podléhá poměrně nejsnáze zvětrání a lid jmenuje pak skálu takovou „shnilou“. Objevuje se nejvíce ze všech odrůd a to hlavně v polohách vyšších, kdežto v údolích vyskytuje se tu a tam velmi podobná modifikace, ale hrubozrnnější s méně význačnou vrstevnatostí. Tato jeví šedivý, zelenavý nebo bělavý živec, dosti mnoho křemene s převládajícím biotitem. Častokráte bývají zrna křemenná se živci promíchána a zrnité partie tyto proloženy slidami. (Lomy u Ettrichovy továrny, u Hamrá, nad Šlapánkou a j.)

Zvláštnost rul, čočkovité shluky tvořiti, vyskytá se dosti hojně,

¹⁾ Gustav Kobliha: Humpolec a jeho okolí, 1896 str. 108.

čímž v rulu „očkovitou“ přechází. Čočkovité části jsou uprostřed velmi stultlé a na průřezu mandlovité. Objevuje se na několika místech v údolí potoka Břevnického a Rosendorfského.¹⁾

Mají-li ostatní součásti nad slidami velikou převahu, připomíná pak hornina jemnozrnný granulit, ve kterém někdy i granáty se nacházejí. Takováto na granulit připomínající rula tvoří obyčejně vložky nebo slabé žily v rule celistvé, od níž bělavou barvou význačně se odlišuje. Vyskytá se na několika místech v zářezích dráhy Humpolecké, v lomech u Hamrá a j.

Nahodilé součástky jsou v této rule dosti vzácné. Řídký jest černý turmalín. Ojedinele vyskytá se granát. Na trhlínách vyměšeny bývají orthoklas a častěji křemen, v jehož dutinách lze mnohdy pěkné drůzy krystalů nalézt. V jemných jehličkách objevuje se apatit a rutil. Misty vloženy jsou plástvovité nebo vláknité shluky bělavého nebo našedivělého fibrolithu, jenž tu a tam (v městském lomu za novou nemocnicí, u Okrouhlice, u Šlapánova a j.) ve větším množství vystupuje, čímž rula ve fibrolithickou přechází.²⁾

Druhá hlavní odrůda ruly dvojslídnaté, jež jest ve zdejších okolí vyvinuta, jest hruboplástevnatá. Skládá se z nepravidelných, nestejně velikých zrn bílého nebo žlutavého živce (orthoklasu), šedavých zrn křemenných a černého, souvislé vrstvičky tvořícího biotitu, jenž obyčejně nad muskovitem valně převládá. Biotit snadno bledne, čímž nabývá rezavé nebo hnědé, někdy i šedé barvy. Hornina tato vyskytuje se hlavně ve vzdálenějším okolí; celý hřbet mezi Ousobí a Humpolcem, jakož i část lesa Orlovského jest z této odrůdy ruly. Nejvýchodnější výběžky její nacházejí se u Štok a Smrčné.³⁾ Z nahodilých součástí vyznačuje se hlavně granát, který mezi Klarbrunnem a Blumendorfem v jednotlivých zrnech dle směru břidličnatého uložen jest. Zvětráním nabývá celá hornina zvláštní rezavé barvy.

Ze skupiny rul jednoslídnatých vystupuje rula biotitová jen velice

¹⁾ Tato očkovité ruly použito jest na několika místech za dlažební kámen v N. Brodě; vyznačuje se tím, že jest velmi nestejně vyšlapávána. Čočky křemenné jsou totiž mnohem tvrdší než části ostatní, čímž se stává, že jako bílé pecky nad povrchem kamene vynikají.

²⁾ Podobná fibrolithická rula objevuje se „severně od Světlé, od Bohulic na východ až do lesa Pohledských“. Fr. Slavík: Prahory východně od Světlé nad Sázavou. Živa roč. VI., čís. 10., pag. 311.

³⁾ Ferdinand v. Adrian: V. Bericht über die im südlichen Theile Böhmens w. d. Sommer 1862 ausgeführte Aufnahme. Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt 1863 XIII. Band. pag. 542.

podřízeně, lišíc se od dvojslidnatých rul jenom nedostatkem muskovitu. Barvy bývá velmi tmavé, méně lesklé než ruly ostatní. U Strážného vrchu jsou v hornině té vložky granátem bohaté. Přistupuje-li muskovit, tvoří přechod do ruly dvojslidnaté, jakož možno na několika místech (v údolí Žabince, na Občínách, v nádražním lomu za Rosendorfským mlýnem a j.) pozorovati.

Rula muskovitová nachází se ve větším množství toliko ve vzdálenějších okolí, hlavně v části východní, od Příbyslavě až k hranicím moravským. V nejvýznačnější formě vystupuje v údolí Sázkavském. Celkem odpovídá — dle dřívějšího rozdělení — rule červené. Skládá se většinou z dosti stejnoměrné směsi muskovitu, křemene a živce. Tento tvořivá s křemenem zrnitá mezivrství. Břidličnatost jest všude výborná.

Rula jinorázová (amfibolová) jest tmavá, zrnitě plástevnatá hornina, která již mdlým zevnějškem liší se od podobných jí rul biotitových. Vystupuje tu a tam jako malé vložky nebo slabé žíly v rule celistvé. Nedaleko Pohledě (za Okrouhlicí) vystupuje rula pyroxenická (malokolithická), obsahující živce, křemen, pyroxen a akcesorický titanit. V dutinách její vytvořeny bývají krystaly hnědočerveného granátu, vápence a zeleného pyroxenu. Vtroušeno bývá také blejno zinkové, tu a tam se žlutým náletem greenockitu.¹⁾

Vložky v rulách jsou celkem dosti řídky. Svou mohutností a hojným vystupováním vyniká hlavně žula. Tato objevuje se nejčastěji v rule celistvé, ačkoliv ani v rule hruboplástevnaté zcela neschází. Co se uložení týče, vystupuje žula buď v mohutných ložích, pravidelně do ruly uložených, anebo v žilách rozličné mocnosti. Žíly skládají se nejčastěji z jemnozrné směsi křemene a živce s nepatrným množstvím slidy. Čím užší žila, tím jemnější zrno; někdy živce nebo křemen převládá. Nahodilou součástí bývají častokrát turmalin, vyskytující se v malých hnízdech, řídkěji v jednotlivých krystalech. Hnízda tato skládají se dílem z volně srostlých jedinců (městský lom za nemocnicí) anebo jsou křemenem a živcem promíchána (lomy před Okrouhlicí). Hnízda ta jeví se v matečné hornině jako ostře omezené černé skvrny nebo keříčkovité kresby.

Ložiska žulová objevují se ve zdejších okolí velmi hojně a dosahují místy značné mocnosti. Zvláště v části západní jsou velice četná. Jsou to většinou hrubozrné horniny, barvy žlutobílé nebo šedavé, obsahující biotit a muskovit, jejichž listky v různých směrech uloženy jsou.

¹⁾ Fr. Slavík l. c.

Na mnoha místech (v městském lomu u jezu, u Šmolov, Poděbab, Vesele a j.) převládá biotit, kdežto muskovit velmi podřízeně se objevuje. Tu a tam přechází žula v odrůdu skoro bezslidnatou (u Papšíkova, u Frýdnavy), skoro jen ze šedého nebo červenavého živce a křemene složenou; bývá drobnozrná, tak že pak na celistvý felsit upomíná. Někdy (u Pohledě, lom u „Valentů“) bývají do ní vtroušeny nařalovělé granáty.

Nahodilou součástí v ložích žulových, podobně jako v žilách, jest hlavně turmalin; přichází jednak v jednotlivých krystalech, jednak ve hnízdech. Tato skládají se dílem z volně srostlých jedinců anebo jsou křemenem promíchána. Turmalin bývá i ve zvětralé žule čerstvý.

V městském lomu u jezu objevují se v žule žlutavé krystaly berylu. Také rutil a velmi vzácně i apatit se tam vyskytují. Před několika lety byla tam také patrna žila wollastonitu, která však nyní již jest vylámana.

Vzácně nachází se v blízkém okolí cordierit (v lomu Šupichově, u Hamrů). Velmi hojně vyskytuje se na lesnatém hřbetu od Lipnice přes Skálu k Humpolci, takže pak hornina v žulu cordieritovou se mění. Tato tvoří také v okolí Humpolce (u Trčebaby, na Zichpili a j.) několik menších loží.

V ložích žulových zajímavý jsou také výměsky křemene. Tyto pronikají horninu žilovitě v nejrůznějších směrech; bývají žlutavé nebo červenavé, řídkěji bílé. (U Baštinova, u Květinova a j.)

Vyměsené žuly pegmatitové vyplňují žilovitě trhliny a souvisí úzce s matečnou horninou. Vystupují nejčastěji v žule, která bývá skorem vždy s nimi srostlá a jen poměry součástí a trhlinovitě vystupování je od sebe dělí. U Příseky jest pegmatitové ložisko dobrým pramenem živce, jenž se tam dobývá. V lomu nad „Poláckovým“ mlýnem užívalo se ho dříve na štěrkování.

Velký ostrov žulový mezi Ledčí a Humpolcem zasahuje východní částí svou do okolí zdejšího. Babice, Mozolov, Velké Kojkovice, Svitálka pod Lipnicí, Loskot, Nový Dvůr, Čejov a Dusilov u Humpolce jsou východní jeho hranice. Pro obvod dolů stříbrných nemá však valné důležitosti, neboť rudné žíly žulami těmito neprostupují.¹⁾

¹⁾ Zajímavé jest, že právě Lipnice, kde žula celé okolí vyplňuje a kde naprosto žádných stop po rudných žilách nenacházíme, byla středem pověsti o nesmírné hojnosti stříbra na vysočině Českomoravské.

Diority vystupují v osamělých skupinách jihovýchodně od Ném. Brodu u Rosendorfského mlýna, u Nového světa a Smrčného.¹⁾ Jsou to hrubozrnné, nazelenalé horniny, s nerovným lomem; kůra větráním povstala jest hnědá. Místy (zvláště u Rosendorfského mlýna) vloženy jsou čočky a žilky bílého křemene a četná zrníčka červeného granátu.

Amfibolity nevyskytují se ve velkých samostatných skupinách. Střídání ruly s břidličnatým amfibolitem mocnosti až 1 m možno pozorovati (nedaleko Břevnice; také jihovýchodně od Polné (u Janovic) a jižně od Přibyslavě se objevuje). U Blumendorfu a ve Špitálské stráni u Ném. Brodu obsahuje hojný granát.

Serpentin (hadec) objevuje se hlavně ve východní části okolí, mezi Pohledem, Bélou a Přibyslaví a u Polné. Vystupuje v nevelikých ložích, nebo nepravidelných žilách. Jest barvy červenozelené, četnými trhlinami proniklý a na povrchu více méně zvětralý. Za Pohledem otevřeno poslední dobou několik lomů, v nichž se hadec láme na šterkování silnic.

Rulu prostupují na mnoha místech rudonosné žíly, které byly příčinou zdejšího dolování; z těchto žil jsou některé dosti bohaté, jiné chudé nebo zcela hluché. Mocnost jich kolísá velmi značně mezi 2 cm až 1 m, při čemž, — podobně jako všude jinde — žíly nejúžší (jako v dědičné škole Marie Terezie²⁾) bývají nejlepší. Výplň žil hmotou i seřazením bývá různá, buď jílovitá, vápencovitá nebo křemenitá; v této naskytá se hojně rohovec a jako vzácnost amethyst. Hmota žíly jest buď souměrně seřazená a od ostatní horniny ostře oddělena, nebo kamení žíly s horninou jest pevně srostlé, což hlavně u vápencovité výplně žilové bývá. Ruda není v žilách stejnoměrně rozdělena, ale tvoří hrázda a útržky, které ve hmotě žilovité buď blíže nebo dále od sebe uloženy jsou.

Bohatství nerostné v dolech zdejších jest podobné jako v dolech kutnohorských. Jsou to: leštěnec olovňý, blejno zinkové, kyz železný (pyrit i markasit), kyz měděný, magnetový, arsenový a niklový. Hnědel a křemel vyskytují se mezi Pohledem a Bartošovem, kdež se na ně druhy došlovalo.

Ložiska rudní jsou dle R. Helmhaeckera⁴⁾ pravými couky a ná-

¹⁾ F. v. Adrian l. c. pag. 542.

²⁾ F. v. Adrian l. c. pag. 545.

³⁾ Dle podání kutnohorského úřadu horního z měsíce září 1785.

⁴⁾ Viz několikařádkovou zprávu ve „Vesmíru“ z r. 1878 čís. 1 pag. 10.

ležejí k pyritickému útvaru olověnému. Paragenese obecných nerostů v couku stářím málo od sebe rozdílných jest tato: 1.) křemen I.; 2.) arsenopyrit; 3.) pyrrhotin, sfalerit, galenit, chalkopyrit; 4.) pyrit, markasit; 5.) dolomit, siderit, křemen II.; 6.) calcit.

V okolí německobrodského pracovalo se na mnoha žilách a nad každou hloubeno několik šachet. Dle směrů, v nichž haldy a propadliny vedle sebe seřaděny jsou, možno dosud místy přibližně posouditi směr žil. O štolách, po jednotlivých žilách vedených, bude níže promluveno.

* * *

Doly v okolí německobrodského vznikly dle pověstí našich kronikářů již v X. století¹⁾ a bývaly příčinou četných sporů a krvavých pútek mezi Čechy a Moravany s Uhry (?) spojenými; tito prý odváželi „hojnost stříbra, zlata a jiných kovů na mnoha vozích, až byli od Čechů po četných bojích navždy zahnáni“.

Ačkoliv pověsti tyto zdají se býti velice přehrány a v udání času nespolehlivé, nejsou zajisté beze všeho základu. Jisto jest, že začátkem XII. století odkryty byly na mnoha místech na vysočině česko-

¹⁾ V. Hájek z Libočan vypravuje ve své kronice, že r. 950 „ukazala se opět veliká hojnost stříbra v České Zemi nad lipnickým potokem, kteréhož lidé z krajiny té velmi bohatě počali užívati. To když Boleslavovi oznámeno bylo, poslal mnoho dělníků, kázal třicet nových dolů udělati a v nich pilně hledati, tak že ve třech letech velikou hojností stříbra od Pána Boha byl obdařen a zbohaten . . .“ List LXXX.

Na jiném místě zmiňuje se: „R. 952 muž jeden, knížeti Boleslavovi velmi milý, jenž byl z rodu Horbojova syna Květošova, jenž bylo jméno Dalimil, chtěl knížeti svému libost učiniti, se vši pilností oddal se i s svou čeledí na hledání pramenů stříbrných zvláště okolo potoka lipnického. Času jednoho penaknutím své ženy, jenž (jakž Klypta píše v své kronice) věštyně byla, rozkázal dál v jednom údolí, kdež ostrý kámen slove, udělati, a tu byl od kovkopů jeho silný pramen stříbra nalezen; po kterémž berouce se do hlubokosti, našli jsou veliký kus stříbra podobnosti koně velikého, jenž byl velmi mistrný a samostatný, tak že (jak píše) žádného mistra tak mistrného nebylo ve vši té zemi, který by uměl takovou formu učiniti, a takového koně slíti; kteréhož když jsou z toho dolu rozkázáním Dalimilovým a velikou těžkostí vytáhli, na pevný vůz vloživše knížeti jej na Vyšehrad poslali . . .“ List LXXX.

J. Beckovský vypravuje ve své „Poselkyni starých příběhů českých“ následovně: „Okolo města Německého Brodu léta 950 veliká hojnost stříbra se dobývala, jakž toho dosavad (totiž r. 1700) šachty, zvláště při vesnici Svatý Kříž, patrně znamení ukazují, též také starodávne knihy stříbrných hor to zaznamenáno měly, že každého dne sobotního do téhož města k zaplacení své mzdy do dvaceti tisíc havířů a horních dělníků přicházelo.“

moravské bohaté rudné žíly, na nichž se potom ve velkých rozměrech počalo dolovati. Tím vznikaly četné osady a města, z nichž nejstarší a největší byla Jihlava, kdež byl hned od počátku střed činnosti hornické. Německý Brod vznikl poněkud později ze starší osady, jež rychle na lidnaté město vzrůstala a to hlavně usazováním se horníkův a řemeslníků z Jihlavy. Poněvadž pak povolávání byli k dolování také horníci z Němec, přibírala celá krajina ráz německý, jenž se na mnoha místech až dosud udržel.

Nejstarší věrohodnou zprávu o zdejší hornictví podává nám listina Přemysla, markraběte moravského, v měsíci září r. 1234 v Jihlavě vydaná, v níž se uvádí jistý L. urburer německobrodský jako člen hornického soudu v Jihlavě.¹⁾ Byl tedy již začátkem XIII. století v Něm. Brodě zřízen královský důchod z hor (urbura), výmluvný to doklad, jak v dobách těch spořádané a kvetoucí bylo hornictví okolní. Minemistr, pod jehož pravomoc doly zdejší náležely, sídlil v Jihlavě, kdež i soud hornický se nalézal; teprve asi r. 1257 vyňaty byly doly kolem Něm. Brodu z dozoru a moci horních úřadů jihlavských a přiděleny pod moc královských minemistrů v Čechách.

Když pak brzo po 16. srpnu r. 1249 potvrdili král Václav I. a Přemysl Otakar II., markrabě moravský „měšťanům jihlavským a horníkům kdekoli po království českém přebývajícím“ svobody a práva městská i horní, vztahovaly se svobody ty zajisté i na horníky v okolí německobrodském. Práva tato, mající na zřeteli hlavně prospěch horníkův a upravující poměr jich jednak k úřadům horním a vlastníkům pozemků, jednak jedněch k druhým, nemají žádných ustanovení o tom, jaký důchod má král z dolů propůjčených, jakož i o tom, jaká práva a jaké povinnosti má vlastník pozemků. Vznikaly tudíž záhy mnohé spory mezi králem a pány z Lichtenburka, kteří měli sídlo své na blízkém hradě Lipnici a nad Brodem vrchnostenské právo si osobovali, o to, na čí půdě povstalo město a jakých práv král a jakých vrchnost mají k pozemkům, na nichž se kolem města doluje. Tak Smil z Lichtenburka přisvojoval si velmi výnosný desátek ze stříbrných dolů u Brodu, Bělé, Šlapánova a Přibyslavě

¹⁾ Listina tato, jež jest zároveň nejstarší zprávou o Něm. Brodu, zní jak následuje:

Ego P(remisl) dei gracia marchio Moravie . . . Notum sit omnibus. quomodo ex sententia a C. iudice. G. urburario ceterisque iuratis. montium in Igla necnon L. urburario in Brod contra nobilem nostrum R(atiborinm) pronuntiata. tres stollones sine montes in Doblin lura obtinuiumus montano.

Ant. Boczek: Codex diplomaticus & epistolaris Moraviae. II. pag. 268.

a upsal jej dne 5. listopadu 1257 klášterům Sedlickému, Hradištskému a Žďárskému.¹⁾ Král Přemysl Otakar II. odmítnuv domnělé nároky jeho k městu a dolům, odňal mu za to mnohé statky a listem v Brně 4. července 1269 daným i výnosný sklad suken, slanečkův i jiného zboží kupeckého, zvláště však olova, kteréž se z okolních dolů přiváželo, z Něm. Brodu do Jihlavy přeložil.²⁾ Teprve po smrti Smilově (1269) došlo k jakémusi narovnání se syny jeho Jindřichem, Smilem, Oldřichem a Remundem, ve kterém král přiznal jim podíl na důchodech z města i hor, avšak město samo i hory dával svými úředníky i nadále spravovati. Jakmile však král octl se ve sporu s římským císařem Rudolfem, páni ti, uživše nesnázi jeho, hleděli stát se neobmezenými držiteli města i hor.³⁾ Vydati 8. června 1278 „obšírné sepsání práva městského i horního“, kterýmž potvrdili měšťanům svým v Něm. Brodě, jako svým poddaným, svobody a práva, jichž druhdý užívali a jež s některými změnami ze základních práv jihlavských převzata byla; zároveň však vyhradili sobě různé výhody a práva, jichž do té doby neměli a jež vlastně králi přináležela. Doplňili právo jihlavské ustanovením o dělení hor na panství jejich ležících na několik obvodů horních a přiměřování lánů horních netoliko tomu, kdo nový důl nalezl, pak králi a městu ale i vrchnosti.⁴⁾ Ostatně i sama forma potvrzení práv horních soukromou vrchností byla zasahováním do práv královských,⁵⁾ ano zjevným jich rušením.

Brodští užili brzy po tom práva sobě uděleného a přepustili dne 25. června 1281 jistému Hennigovi, řečenému Schutwein a jeho společníkům mimo štolu u Malého Bartošova ještě „čtyry měrené pole horní a čtyry lány se všemi právy a výsadami.“⁶⁾

Ačkoli po pádu Otakarově poručník krále Václava II., markrabě braniborský Otto, vrátil 7. prosince 1278 synům Smilovým statky a práva otcí jejich odňatá, byla urbura a mincovna v Něm. Brodě stále v rukou královských, v nichž i za Václava II. zůstala. V dobách těchto dosáhly

¹⁾ A. Boczek l. c. III. pag. 248. Desátek tento byl výnos z patnácti conků a šachty a jednoho pole v okolí Něm. Brodu.

²⁾ Širka pramenů práva městského království českého. Díl II. Vydává Jaromír Čelakovský. 1895 pag. 93.

³⁾ Ottův Slovník Naučný IV. pag. 734.

⁴⁾ J. Čelakovský l. c. pag. 61—82, kdež otištěn latinský original v archivu brodském chevaný, jakož i český překlad jeho z konce XV. století.

⁵⁾ Ottův Slovník Naučný l. c.

⁶⁾ Urkundenbuch zur Geschichte der böhm. Bergwerke von Grafen Kasp. Sternberg. Nr. 41. (Original v městském archivu).

doly v okolí německobrodského největšího svého rozvoje a rozkvětu. Od té doby (začátkem XIV. století) však klesaly velmi rychle, čímž i město Německý Brod velice trpělo a chudlo, neboť obyvatelstva jeho valně ubývalo; když pak na nového vlastníka Jindřicha z Lipé přešly, byly v takovém úpadku, že král Jan nucen se viděl „zvláštní listinou ze dne 18. června 1321 obzvláštní milost udělit proto, že jeho město Německý Brod hornictvím zcela zchudlo a od obyvatelstva takofka opustěno bylo“. Král Jan oznamuje totiž v této listině, že, kdyby Jindřich a jeho dědicové a nástupcové hornictví zdejší tak zvelebili a tolik výtěžku z něho dobyli, že by se v městě královská mince opět zřídila, polovička výtěžku mincovního Jindřichovi a jeho dědicům a nástupcům náležeti bude.¹⁾

Hlavní příčinou vzniklého úpadku dolů zdejších — podobně jako všech ostatních na vysočině českomoravské — byl neobyčejný rozkvět hornictví kutnohorského, jež koncem XIII. a začátkem XIV. století dosáhlo míry netušené²⁾, neboť ačkoli v dolech německobrodských hojně rudy stále se nacházelo, klesala výnosnost jejich jednak menší bohatosti rud stříbrných,³⁾ jednak ubýváním sil pracovních, kteří na Horách Kutných většího zisku nacházeli.⁴⁾

Že ani v následujícím čtvrtstoletí poměry se nezlepšily a výnos dolů se nezvýšil, vysvítá z listu daného 4. května 1351 v Budějovicích, dle něhož král Karel IV. postoupil Čeněkovi z Lipé k doživotnímu užívání polovici důchodů z urbury, mince a jiných užitek v Něm. Brodě, jež sobě králové čestí byli vyhradili, k druhé polovici týchž důchodů, jež od předků svých byl zdědil a to potud, pokud by důchod z královské

¹⁾ Živa VII. r. 1859 Conf. Sternberg's Urkundenbuch Nro. 63.

²⁾ Praví se v horním řádě kutnohorském z r. 1300, že „posud ve světě neslycháno, by se kde na jednom místě takové množství stříbra dobývalo, jako na Horách Kutných“.

³⁾ V té příčině praví Agricola o krajině mezi Jihlavou a Něm. Brodem: „... metallum vetus & colubre, sicut in confinia Bohemiae & Moraviae, cuius incolae argenti materiam non tam preciosam fodiant, quam copiosam.“ (De novis & veterib. metallis Lib. 2. pag. 679).

⁴⁾ Jeden z nejznámějších úředníků XVI. století Lazarus Erker ze Schreckensteinu udává ve své zprávě podané královské české komoře r. 1581 příčinu úpadku dolů zdejších, že prý „jak mnozí tvrdí, asi ve XIII. století v této krajině horníci velmi nevázaně si vedli a obyvatelům velkých škod působili, tak že ti se shlukli a všechny horníky, vinné nevinné, jednoho dne pobili a dalšímu vzrůstu hornictví všemožným způsobem zabránili“. Zdá se však, že ojedinelý výklad tento není správný, neboť jednak majitelé pozemků všemožně pečovali o zvelebení hornictví a nedopusťili by trvalému úpadku jeho z příčin poměrně nepatrných, jednak také horníci tvořili většinu tehdejšího obyvatelstva, proti němuž by jistě samostatnosti své uhájiti dovedli.

polovice nevynášel více než 50 hřiven týdně.¹⁾ Poněvadž pak i město valně pokleslo a nedostatek sil pracovních se jevil, osvobodil Čeněk z Lipé všech těch, kdož by se v době té do města přistěhovali, na dvě léta ode všech platů, berní a dávek.²⁾

Také i jeho nástupcové pilně starali se o zvelebení dolů zdejších; Leč všechny tyto snahy, směřující k povznesení jich na stupeň předchozí, minuly se výsledkem žádoucím, až konečně v neblahých rozepřích náboženských přivedeno bylo veškeré hornictví na pokraj záhuby.

Nové učení české bylo českým haviřům přístupnější než německým, mezi oběma povstaly rozmišky, a když Žižka proti císaři Sigmundovi do boje vytáhl, tu se jistě němečtí horníci pod císařské praporce vřadili a čeští mezi své krajany. Vypravuje se, že prý kovkopové, kteří se Sigmundem odtáhli, rudné couky sami zasypali a šachty zakryli, aby jich před jejich návratem městské obyvatelstvo tak snadno nenalezlo a nevytěžilo; avšak nikdy prý se již nevrátili.³⁾ Bylot město Něm. Brod po porážce vojsk Sigmundových (1422) Husity dobyté a rozbořeno, takže po plných 7 let opuštěno zůstalo; také mnohé tavírny a hornické osady v okolí byly zničeny a zpustošeny, čímž dolování na dlouhý čas přestalo a doly byly opuštěny.

Kdy a v jaké míře opět v okolí dolovati se počalo, není známo. Jisto však jest, že již opět koncem XV. století hornictví zdejší k novému životu probouzetí se počalo⁴⁾; celkem však bylo velmi chudické, neboť z dob tehdejších skoro žádných zpráv se nám o něm nezachovalo. Teprve z konce XVI. století máme zajímavé dvě zprávy, podané královské české komoře od kutnohorského hornístra Lazara Erkera ze Schreckensteinu. V první zprávě ze dne 26. září 1581 zmíniv se o Jihlavě a Něm. Brodě, jako o místech známých, docela zkrátka, mluví obšírně o dolech na pozemcích stavů zemských se nalézajících, kdež praví, že za Německým Brodem leží nejnadějnější doly v pozemcích stavovských táhnoucí se od Pelhřimova k Rychnovu, mezi Německým Brodem a Jihlavou až k Polné na Moravských hranicích, několik mil v pohoří na délku i šířku. V těchto horách jest prý mnoho starých šachet a hald velikými stromy porostlých, z čehož se dá poznati, že tu velké doly bývaly; ale že tyto nikoli pro nedostatek rudy opuštěny nebyly, vyplývá

¹⁾ Jar. Čelakovský l. c. pag. 574—576, kdež listina ona otištěna.

²⁾ Jar. Čelakovský l. c. pag. 582, listina ze dne 17. března 1363 v Praze.

³⁾ Živa l. c. pag. 35.

⁴⁾ Dr. Z. Winter: Kulturní obrazy českých měst. Díl I., str. 202.

prý z toho, že když několik starých šachet znovu otevřeno bylo, ruda na úlomu se našla více méně bohatá, že nedostává prý se toliko bohatých nákladníků, kteří by na ty doly nakládati chtěli, a podpory od majitelů pozemků. Pak uvádí dosud otevřené doly: Rychnov, Pelhřimov, Pavlov, jeden statek pana Šenovce u Brodu Hlasovou, Skalice, Vrbice, Smělice, kdež se všude lomy 2 až 12 lotů a ještě více stříbra našly.¹⁾

Ve druhé zprávě 5. června 1598, ve které Lazar Erker, jemuž císařem Rudolfem II. nařizeno bylo, aby zdejší krajinu ohledal a udal, kde a jakým způsobem by se hornictví opět provozovati mohlo, opakuje svou zprávu předešlou a promluviv o starším hornictví u Brodu, Přibyslavě, Humpolce, Pavlova a Pelhřimova a o Rychnově se zminiv, že tam ještě před 12 roky byla ruda dobývána, mnoho hriven stříbra z centu dávající, končí těmito slovy: „Nejbohatší doly v Čechách jsou v této krajině od Německého Brodu až k Ledči, pak opět k Pelhřimovu, Rychnovu, k Jihlavě, až 10 mil dlouhé a široké. Z ohledání vysvítá, jak výborné pořadí dolů zde stávalo a nyní zpustošeno jest.“²⁾

Jak vidno, byly doly okolní koncem XVI. století skoro úplně opuštěny. Toliko v obvodu šicendorfském a uttendorfském bylo — ač ve skrovné míře — pracováno; tomu nasvědčuje ta okolnost, že ještě počátkem XVII. století založil měšťan ze Stříbrných hor,³⁾ jménem Jiří Krail, novou hlubokou šachtu na štolu „hlavní.“

Po bitvě bělohorské r. 1623 dány byly doly v Šicendorfě a Uttendorfě, které toho času k panství polenskému náležely a majetkem Rudolfa Zeidlice svob. pána ze Šenfěldu byly, kardinálovi Frant. knížeti z Dietrichsteina „za věrné a vydatné služby císaři prokázané.“⁴⁾ Tento všemožně pečoval o povznesení zanikajícího hornictví: dal otevřít několik starých štol a také za něho zaražena byla štola zvaná „Růženina“⁵⁾, která, položena jsouc na nejnižším místě ze všech ostatních štol, měla sloužiti hlavně k jich odvodňování. Horlivé snahy jeho nebyly však odměněny skvělým výsledkem, neboť celá krajina vůkolní, kterou hlavní silnice pro-

¹⁾ Živa I. c. pag. 32; conf. Johann Thaddäus Anton Peithner's Edlen von Lichtenfels: Versuch über die natürliche und politische Geschichte der böhmischen und mährischen Bergwerke, 1780 pag. 9.

²⁾ Živa I. c. pag. 32. Kdež obsažena jest původní zpráva z c. k. gub. archivu.

³⁾ Nynější vesnice Stříbrné Hory byla až do r. 1676 horním městečkem a nazývala se „Stříbrný vrch“.

⁴⁾ Tomáš V. Bílek: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 pag. 933.

⁵⁾ Vesmír r. 1884, XIII., pag. 270.

bíhá, častými pochody nepřátelského vojska ve válce třicetileté tak zpuštěna byla, že ode všech dalších pokusů ustati se muselo. Jednotlivé pak šachty a štoly, které v dobách těch na panství pohledském ještě otevřeny byly, dal probošt Jakub German r. 1642 k zamezení všelikého neštěstí¹⁾ zasypati.

Ve druhé polovici XVII. století pracováno bylo toliko v některých štolách v okolí šicendorfském; zvláštní pozornost věnována byla štolě Růženině, jež v době 3 let (1688—1691) o 108 m prodloužena byla.²⁾ Z dob těch zachovány jsou dvě horní měřičské knihy,³⁾ v nichž byla znamenána jména a poloha, jakož i délka a hloubka jednotlivých štol a šachet, zároveň s udáním bohatosti rudy tam nalezené, takže bez těchto knih týkajících se hlavně okolí šicendorfského a uttendorfského, bylo by nemožno nyní jednotlivé doly správně určit.

Ve většině štol tehdy ovšem již nepracováno; z těch pak, které v činnosti ještě byly,⁴⁾ dovážena ruda do „Dolního Dvora“, kdež byla uchovávána, neboť tavnice, která druhdy⁵⁾ nedaleko stála a byla ve třicetileté válce zbořena, dosud v rozvalinách ležela.

V době císařovny Marie Terezie věnována byla velická snaha k opětovnému povznesení všeobecně kleslého hornictví. Také ve zdejší krajině mělo býti z nařízení tehdejšího ministerstva znova vzkříšeno zaniklé dolování. Měl nařizeno královský horní mistr v Jihlavě Jan Fischer okoli německobrodské důkladně prozkoumati, hornickou mapu této krajiny sestaviti, jakož i o výnosnosti rud tu se nacházejících zevrubnou zprávu podati.⁶⁾ Návodem jeho vypracován podrobný plán, dle něhož při zakládání nových štol pokračovati se mělo.

Prvním krokem k tomu bylo založení hluboké „dědičné štoly Marie Terezie“ v údolí Šlapánky u Frýdnavy. Práce tyto byly však vypuklou válkou a neutěšenými poměry finančními r. 1808. úplně zastaveny.

¹⁾ Foyfar: Das ehemalige Cistercienserinnen-Stift Frauenthal 1876.

²⁾ J. Th. Peitner v. Lichtenfels I. c. pag. 9 provádí úryvek výše uvedené zprávy L. Erckera tvrzením, že „po třicetileté válce, kterouž všechny doly v království Českém úplně zpustošeny byly, v této krajině žádný další pokus hornický učiněn nebyl“.

³⁾ Markscheide Zugbuch z r. 1688 a 1691, jež uchovány jsou v horním archivu na Horách Kutných.

⁴⁾ Zvlášť štola „Růženina“, v níž až do r. 1691 pracováno.

⁵⁾ Tavnice tato stála jižně od „Dolního Dvora“ pod rybníkem „hlavínským“ asi v r. 1774 zrušeným.

⁶⁾ Mapa jeho r. 1774 zhotovená nachází se v horním archivu kutnohorském.

Ve století nynějším nescházelo sice podnikavosti, nebylo však dosti peněz na vydatné dolování a scházelo také účastenství státu.

Tak r. 1851 ustavila se v Ném. Brodě zvláštní společnost: „Těžišstvo Sv. Jana Nepomuckého,“ kteráž ale jen dvě léta trvala a žádného výsledku se nedodělala. Od let sedmdesátých staral se velmi horlivě o znovuotevření zdejších dolů báňský inženýr Jan Höniger, který jednak přemnohé staré štolý sám svým nákladem opět otevřel, jednak také hleděl získati podnikatele pro trvalé, usilovné dolování v celé zdejší krajině; leč snahy jeho zůstaly bezvýsledné.

Nyní mají volné právo kutací J. Viktorin v Mělníku ve 34 výhradných kutáštích a pruská společnost, v jejíž čele stojí baron Trütschler von Falkenstein v 5 kutáštích.

O bohatství žil rudných staré spisy nám skoro žádného vysvětlení nepodávají, jen souditi se dá o něm z některých starých zpráv a ze způsobu rudných žil, na kterých se v době novější i ve stoletích předchozích práce konaly.

Nejdůležitější a na stříbro nejbohatší rudou byl leštěnc olovný; ruda tato dávala 7, 9, 13 až 15 lotů stříbra.¹⁾ Dle zkoušek ve Freiburce r. 1883 konaných obsahuje místy i stopy zlata.²⁾ Zda-li do hloubky leštěnc na stříbro byl bohatší, není známo. Objevuje se na všech rudných žilách; stříbrem nejbohatší dobýval se ve štolě Královské a Žebrácké u Českého Šicendorfu a ve štolách pod kopcem Poperkem.

Nejčastěji s leštěncem přichází v žilách rudných kyz železný: pyrit i markasit; obsahuje stříbro, jehož bohatost řídí se pak dle množství přimíšeného leštěnce. Jedna z nejmocnějších žil kyzových křížuje se se štolou dědičnou Marie Teresie u Frýdnavy a se štolou Růženinou pod kopcem Sv. Kateřiny.

Také kyz arsenový (arsenopyrit) velmi hojně se naskytá; na

¹⁾ J. Höniger vykládá, že jsou zaznamenány případy, kdy cent rudy dával až 35 lotů stříbra, neudával však blíže ani pramen, odkud tato zpráva čerpal, ani místo, kde by se tak bohatá ruda nalézala.

²⁾ V křemenných násoch u Kletečné, Šimonic, Huňkovic a pod Bělským mlýnem bývalo prý druhdy také zlato rýžováno. (G. Kobliha l. c. pag. 144).

povrchu snadno zvětrá, čímž matečné horniny bývají žlutě nebo žlutozeleně zbarveny.¹⁾

Kyz měděný (chalkopyrit) jest dosti řídký, ačkoli na haldách tu a tam v kusech celistvých se nachází.

Obecným zjevem na zdejších žilách rudných jest blejno zinkové (sfalerit); a často bývá také leštěncem olovným prorostlé, takže jest tím bohatší, čím více tohoto přimíšeno jest. Velmi hojně objevuje se ve štolě Marie Terezie.

Kyz niklový nachází se zřídka a to ve štolě Pekelné u Dolního Dvora a ve skupině dolů blíže Uttendorfu, kdež byl také na haldách nalezen.

*

V okolí německobrodském dolováno na mnoha místech²⁾. Pokud lze dle pozůstalých zbytků souditi, bylo nejživější a nejvýnosnější dolování v okolí Českého Šicendorfu, kde také nejdelší dobu se udrželo a nejvíce štol na poměrně malém prostoru založeno bylo. Skupina těchto dolů dělí se na dvě části, jež řekou Sázavou jsou odděleny a to na severní (Šicendorfsko-Stříbrohorský revír) a na jižní (Uttendorfský revír).

K Šicendorfsko-Stříbrohorskému revíru náleží tyto štolý s mnohými propadlými šachtami: 1. Štola Královská, 2. Hlavní, 3. Růženina, 4. bezejmenná, 5. Boží pomoci, 6. Žebrácká, 7. Pekelná.³⁾ Z těchto jest 1. a 2. v obci Stříbrné, Hory, 3., 4., 5. v obci Dobrá a 6., 7. v obci Český Šicendorf.

1. Štola královská, jejíž ústí ještě r. 1688 otevřeno bylo, nyní však již málo znatelné, nachází se na východním konci Stříbrných hor při levé straně staré srážné silnice od Pohledu do Přibyslavě. Ze šachty „Královské“, která byla 114 m od ústí štolý vzdálena a kolem níž až dosud velká halda leží, vyvážena ruda obsahující 13 lotů stříbra a to v takovém množství, že veliká zásoba rudy té v poplužním „Dolním Dvoře“

¹⁾ Žíla arsenopyritu mocnosti as 25 cm v délce 15 m objevila se v době nejposlednější v nádražním lomu za Rosendorfským mlýnem.

²⁾ V listu rozšířeny jsou četné přehnané pověsti o množství, délce a hloubce štol, kteréž prý zvlášť pod celým městem nejrůznějšími směry se křížují.

³⁾ Jména i poloha těchto štol vyňaty jsou ze staré, velmi pečlivě vedené, horní měřičské knihy z r. 1688 a 1691.

Za laskavé půjčení plánů dle knihy této sestrojených, jakož i za průvodní text povinen jsem mnohými díky p. J. Kohoutovi, řediteli uhelných dolů ve Lhotce u Morav. Ostravy.

ještě r. 1688 byla nahromaděna, poněvadž blízká tavrna, jež ve válce zbořena byla, do té doby znovu nebyla zbudována. Rudná žíla zapadá k jihu, při šachtě „královské“ křížuje se s žilou jdoucí od západu k východu.

2. Štola Hlavní, s výtokem vody, leží o 19 m níže než štola královská. Ústí její jest východně od ústí štoly předcházející, daleko křižovatky staré silnice s novou. Od ústí štoly ve vzdálenosti 208 m byla šachta, na které dnem i nocí dva páry koní velkým žentourem z hloubky 33 m rudu i jalové kamení vytahovaly. Ve vzdálenosti 393 m jest opět šachta s velikou haldou. O něco severněji, při 531 m jest šachta „Cech“ zvaná, jež stojí 59 m nad štolou hlavní; nedosáhla však této, neboť halda, která vedle ní jest nakupena, jest příliš malá. Rovněž tak šachta „Richt“ nebyla až do štoly hlavní prokopána. Od šachty „Cech“ možno sledovati na povrchu haldy a propadliny směrem severovýchodním ke dvěma bývalým šachtám, z nichž jedna (beze jména) 244 m, druhá od Jiřího Kraila začátkem XVII. století založená, 338 m od šachty „Cech“ vzdálena byla. Šachta Krailova zaražena byla nad štolou hlavní ve výšce 76 m, dosáhla však hloubky toliko 23 m.

3. Štola Ráženina. Tato byla jakožto hlavní dědičná štola před r. 1682 založena; délka její udává se v r. 1688 na 104 m, v r. 1691 pak již na 214 m; dle propadlých šachet má délku přes 300 m. Účelem jejím bylo, aby všechny Stříbrohorské doly podjela, kteréhožto cíle však nedosaženo. Podjela by hlavní štolu o 21 m, královskou o 40 m, šachtu „Cech“ o 80 m a šachtu Krailovu o 97 m. Nově otevřena byla r. 1877 a celkem na 154 m zmocněna. Ve štole lhané po rudném couku, možno pozorovati dutiny dosahující téměř až pod ornici. Vedle rudného couku pozorovati lze couk vápencový, který poskytuje velmi krásné drůzy vápencové. Rudný couk v této štole má 12—25 cm mocnosti a obsahuje až přes 1 cm velké krystaly leštěnce olověného.) U vchodu podepřena jest dřevěným trámovým v délce 12 m, dále však vedena jest tvrdou horninou.

Štola tato nebyla dříve (před r. 1877) nijak znatelná, neboť neměla žádných hald ani výtoků vodního, takže bez „horní knihy“ nebylo by lze ji nalézt. Na mapě horníkem J. Fischerem r. 1774 zhotovené, jež nyní v horním archivu kutnohorském uložena jest, stojí poznámka: „řetěz hald s krásnými rudami.“ Byly tedy v oné době ještě haldy u bývalých šachet, podobně jako vchod do štoly, kterýž také na Fischerově mapě, ač beze jména poznamenán jest. Bohatost rudy byla dle horní knihy v této štole prý největší, neboť dle výkazu z r. 1682 obsahovala

13 lotů stříbra. Dle zkoušek v Příbrami 24. října 1883 konaných, obsahuje ruda ze štoly Ráženiny 0.136% stříbra ($3\frac{7}{8}$ lotu) a ve Freiburce dne 19. března 1883 nalezeny stopy zlata.

4. Štola bezejmenná má ústí své při pravém břehu Sázavy pod kostelíkem Sv. Kateřiny, 190 m západně od ústí štoly Ráženiny. Zmocněna byla na 63 m. Štola tato, jejíž ústí jest nyní sice zasypáno, ale dosud znatelné, vedena jest ve tvrdé skále. Jaký úkol byl této štole přidělen, neznámo; zdá se, že založena jest na výnosné žile rudné.

5. Štola „Boží pomoci“ jejíž ústí jest jen 6 m vzdáleno od štoly předešlé a k níž skoro v pravém úhlu jest postavena, má směr k severovýchodu o neveliké hloubce. V sousedství její byla kdysi stupárna, čemuž nasvědčuje i to, že v místech těch před mnoha lety ozubené kolo a řemen vykopány byly.

6. Štola Žebrácká ústí na pravém břehu sázavském na úbočí lesíka, mezi Siebenthany a Českým Šicendorfem, v místech, kde Sázava ostře se zatačí. Ústí její nalézá se jihozápadně od štoly Královské, ve vzdálenosti 1134 m. Směr její jest severovýchodní. Před několika lety zasypaná šachta „Žebrácký cech“ byla u kříže při polní cestě do Šicendorfu a stála o 56 m výše než ústí štoly Žebrácké. Dle horní knihy dosáhla však hloubky toliko 29 m, takže až do štoly nesáhala; leč ani štola až pod ni nebyla vedena, takže i zde vidno, že celý podnik, který zajisté na velikých základech založen byl, nedokončen zanikl. Ačkoliv šachta ona byla poměrně málo vyhloubena, uvedeny výkazy o bohatosti její rudy již r. 1681 a 1682. Štola Žebrácká byla ze všech nejhlubší, neboť založena byla ještě o 20 m hlouběji než štola Ráženina.

U Siebenthany, nedaleko štoly předešlé, jsou haldy a propadliny, pod něž byla vedena štola, jež jest ale novějšího původu. Rudy z těchto hald vykazují dle zkoušek příbramských (24. října 1883) $14\frac{3}{4}$ lotů stříbra. Ústí této štoly jest dosud trochu znatelné a nachází se u bývalého rybníka, z něhož byl veden náhon k stupárně a prádelně rudy, při nichž i tavrna byla, jakož tomu strusky nasvědčují. Na haldách jest vedle leštěnce olověného mnoho kyzu železného a blejna zinkového.

7. Štola Pekelná nachází se severně od Dolního Dvora pod strmým úbočím na pravém břehu potoka macourovského. Jest severovýchodně od ústí hlavní štoly, ve vzdálenosti 759 m. Zmocněna jest na 72 m, avšak propadliny, z nichž některé nyní již neznatelné jsou, dosahují od ústí až k šachtě Krailově přes 570 m délky. Šachta tato zalo-

žena jest na křižovatce se štolou hlavní. Celkem protíná 5 rudných couků, mocnosti 5—8 cm. Na haldách nalezeny byly krásné, až 6 cm dlouhé krystaly galenitu; také kyz niklový, ač v malém množství, ve štole této se objevuje. Dle zkoušek příbramských obsahuje ruda ze štoly pekelné 0.32% (9 $\frac{1}{8}$ lotů) stříbra.

Jižní skupina dolů (Uttendorfský revír) až mnohem rozsáhlejší skupiny severní, jest mnohem méně známá, poněvadž v oněch místech již v dobách pradávných dolováno, takže o dolech tamějších ve spisech jen velmi málo jest zaznamenáno. Také v horní měříšské knize z r. 1688—91 jest poznamenáno, že „již v tehdejší době mnohé štoly a šachty zasypány a drnem zarostly byly.“

Ke skupině uttendorfské náleží: 1. bílá volská štola, 2. červená a 3. uttendorfská.

Na červené štole založeny byly 4 šachty, z nichž první dvě až do štoly dosahovaly, druhé dvě toliko 19 m hloubky měly.

Ústí její, jež nalézá se na příkrém skalnatém svahu při levém břehu sázavském (severně od mlýnu „Stukheil“), jest jenom několik metrů zasuté, štola sama však ve skále jest neporušena. Délky měla 175—219 m. Štola tato, hnaná po „couku červeném“, měla sloužiti, jako nejnižší položená, za hlavní dědičnou štolu v celé skupině uttendorfské.

Co se štoly uttendorfské týče, jest ústí její na pravém břehu potoka uttendorfského, 210 m západně od štoly červené; hnána byla směrem východním, ale jak se zdá ne příliš daleko.

Na haldách „bílých volských“ štoly nalezeno bylo hojně pyritu, galenitu a sfaleritu, jakož i úlomky nikelinu.

Středem dolů v obvodu tomto byl kopec Poperek (Puchberg), na němž jest dosud neobyčejné množství propadlých šachet a hald, jež nejbližšímu okolí zvláštního rázu dodávají.

Pod ně vedou pouze dvě štoly, jichž ústí jest při samém levém břehu Sázavy proti Keřkovu.

O bohatosti rudy z těchto dolů podává nám zprávu poznámka na situační mapě J. Fischera z r. 1774 udávající, že se tam nachází ruda „vysoce stříbrnosná.“

Také u Dlouhé Vsi nacházíme tu a tam propadliny a kutací rýhy. Na několika propadlých šachtách, jež se v osamělém lesíku nalé-

zají a skoro 30 m hloubky dosahují, možno pozorovati vedle zvětřalého kamení také křemen se zarostlým galenitem.

Na úbočí při vtoku potoka dlouhovesského do Sázavy jsou také stopy po dolování; tak nachází se tam štola ve skále (amfibolitu) založená, neznámého směru a délky, jejíž ústí nyní již skoro neznatelné jest. Zdá se však, že jsou původu novějšího, neboť se v místech oněch před lety hnědel dobýval.

Mezi Něm. Brodem a Sv. Křížem jest veliká soustava starých dolů, sahající na východě přes Rosendorfský mlýn, Frýdnovu až k Bar-tošovu, na západě pak až k Žabinci.

Největší a zároveň nejstarší doly byly u Petrкова a kolem Sv. Kříže, zvláště u Ovčína a „u Rýdlů“, kdež neobyčejné množství, těsně vedle sebe ležících propadlin dosud poukazuje na usilovnou činnost horníckou. V údolí Žabince, u lesíka „v Borové“, nachází se zasypané ústí štoly, jež směrem k samotě „u Vránů“ se táhla a pod skupinu dolů u Ovčína dosahovala. Také jižně od Sv. Kříže byla štola, směřující k dolům mezi Petrkovem a Sv. Křížem; do téže skupiny vedla také štola, ústící na východním břehu rybníka Petrkovského.

Na jihu od Rosendorfského mlýna, v t. zv. Menouškově stráni, jest v lesíku množství propadlin a na úbočí stopy po rýhách kutacích. Kde nyní opuštěná samota „u havírny“ stojí, byla druhdy šachta Sv. Janská, vedoucí do krátké štoly, jež v letech padesátých znovu, ač bezvýsledně otevřena byla.

Mezi dědinami Křištof, ve Smrčí a Novým Světem stojí šachta Karlova s obsáhlými haldami, které ale většinou zarostlé jsou. V šachtě této byly prý nejbohatší úlomky rudy nalezeny.¹⁾

Východně od Klarbrunnu byla šachta Josefská, o níž však žádných zpráv — pokud mi známo — se nezachovalo. Na haldách, které vedle jsou nakupeny, možno ještě nalézt druhy křemene, v nichž jsou zarostlé krystaly vápence a leštěnce olovňého.

Na levém břehu Šlapánky pod Frýdnovou, mezi železniční tratí a řekou, jest ústí dědičné štoly Marie Terezie. Úkolem její bylo, aby dosáhla propadlých štol u Klarbrunnu a odvodňovala skupinu dolů, jichž středem byla šachta Karlova; staré ony štoly prostíraly se totiž ve

¹⁾ F. v. Adrian l. c. pag. 544.

hloubce toliko 38—40 m, kdežto dědičná štola Marie Terezie dosáhla hloubky 95 m.¹⁾

Ústí její, nyní již zasypané a toliko dle výtoku vody znatelné, bylo r. 1880 ještě otevřeno. Začátek štoly — v délce asi 38 m — podepřeno jest dřevěným trámovým²⁾, dále však až na několik málo míst, jde stále ve tvrdé skále. Délky dospěla 1000 m; ve vzdálenosti 789 m od ústí jest prohlubina, do níž ukládala se ruda, sestávající hlavně ze sfaleritu, galenitu a pyritu, kdež se jí dosud 700—800 centů nachází. Směr její jest s počátku jihozápadní, pak jižní; údolím na západní straně lesíka vedla do ní šachta, která asi před osmi lety byla zasypaná; kolem ní nachází se dosud neveliká halda. Konec štoly jest od šachty Karlovy 190 m vzdálen. Ve štole této objeveno několik rudných žil neveliké mocnosti, jež s ní se křížují a jichž rudy s oněmi ze štoly Hlavní souhlasi; vykořistění jich ponecháno na dobu pozdější, což však zastavením práce zmařeno.

V údolí potoka ousobského dolování bylo hlavně tuším u Michalovic; skrovným toho dokladem jsou zvětralé nerosty kovové (hlavně galenit a pyrit), jež tu a tam v okolí na úbočích se nalézají. Jak se podobá, souvisí rudné couky tam se nacházející s oněmi, jež okolí Sv. Kříže prostupují.

V okolí Humpolce dolováno na několika místech, leč zprávy o tom jsou velmi sporé, neboť v dobách novějších (asi od XV. století) nebyly činěny žádné vážnější pokusy o znovu otevření dolů těch. Teprve v r. 1895 otevřel J. Viktorin z Mělníka na podnět Dra. Bedřicha Katze-
ra u Slavniče starou, po rudném couku hnanou štolu, která však brzy opět opuštěna byla.

Nad Slavničem, kdež až dosud „Na štůle“ se říká, u Koječína a Pavlova jsou četné, místy velmi obsáhlé haldy a propadliny po bývalých štolách a šachtách.

Také v nejbližším okolí hradu Orlíka, zvláště na straně severní, „Na štolách“, nalézají se stopy kutacích rýh a bývalých štol i šachet, jež tvoří směrem východním souvislý řetěz propadlin.

* * *

¹⁾ Johann Höniger: Exposé über einen Theil der ehemals auf Silber und Blei betriebenen reichen Bergwerksgegend bei Deutschbrod etc. (7 stran) 1880.

²⁾ Trámoví toto se před dvěma lety sesulo a štola právě u cesty se propadla.

Otázku, zda kdy doly u Ném. Brodu znovu opět dřívější činností hornickou oživnou, nesnadno odpovědět. Jisto však jest, že pokud nezmizí hlavní podmínka, totiž: velké množství stříbra a neobyčejně levné jeho dobývání v krajinách zámořských a s tím souvisící velmi malá cena jeho, do té doby nelze při nynějších poměrech pomýšlet na rozkvět dolů zdejších; vždyť i největší a druhdy nejvýnosnější doly stříbrné, jako příbramské a jáchymovské velice utrpěly soutěží cizozemskou (hlavně americkou) a poněmáhle klesají, poněvadž dolování se více již nevyplácí.

Kdyby však v dobách budoucích poměry se změnily, takže by se mohlo na výnosné dolování pomýšlet, bude základem prací dalších dílo z dob minulých. Nejslibnější jsou zajisté doly u Čes. Šicendorfu, kdež zvláště nejhluběji založená štola Růženina bude klíčem k celé skupině dolů na pravém, po případě i na levém (skupina Uttendorfská) břehu Sázavy. K soustavě žil u Sv. Kříže vede nejdůležitější štola Marie Terezie; tato bude po svém úplném provedení a dokončení hlavním vchodem oné obsáhlé skupiny dolů, kteréž mezi nejstarší v Čechách náleží.

155

J. RŮŽICKA: STARÁ RYCHTA V NĚMECKÉM BRODĚ. DLE ARCHIVNÍCH PRAMENŮ.

Počátek rychet sáhá do doby zakládání měst. Rychtář vrchností ustanovený býval první osobou v městě a rychty budovami důležitými. Teprve v XV. a XVI. věku moc rychtářů upadá — konšelé počínají se vymýkati z poručnictví rychtářova, povstávají radnice a sláva rychet, kam se kdysi konšelé scházivali k zahájeným soudům o trhy a j., bledne kvapem. Všemocný druhdy rychtář klesá na pouhého úředníka obecního — správce policie. Počátek činí města královská, města poddaná brzy následují jich příkladu. (Winter: Kult. obr. č. m.) Rychty stávají se obyčejnými domy obytnými a šenkovními a jen pojmenování domu rychtou udrží se o něco déle, až konečně také ustoupí jinému, jak nám o tom podává doklad rychta německobrodská.

Rychta v Německém Brodě tvořila roh západní strany „rynků“ a „ulice jdouce na Rosmark“ (nynější Vojtěšské). Nejstarší

zprávu o ní poskytuje nám zlomek nedatovaného konceptu rozepře vdovy Zikmunda, rychtáře s jeho bratřími, pocházející z konce XV. nebo prvních let XVI. věku, kde se praví: „... Odpor učinil Augustin tento, že je dielen bratří svých, nebo nebožtík Hanuš, bratr jich starší dělil je, jednomu dva ohně, druhému dva ohně*) a nejmladšímu, totižto Lorencovi a mateři jeho, rychtu v Německém Brodě....“

Byla tedy tehda „rychta“ dědičnou, ale během let dostala se v držení vrchnosti, jak o tom svědčí zápis v Knize gruntovní (od r. 1520) tohoto znění: „Léta 1533 v pondělí po sv. Petru a Pavlu JMt. pán**) ráčil prodati Václavovi, příjmi Vackovi, starému rychtáři brodskému, poddanému svému, duom rychtu v městě Něm. Brodě i s pivovarem pod 1 kopu gr. česk. platu ročního, kterýž slove lozunk, i s těmi povinnostmi jich což k městu náleží. Ta rychta koupěna jest za 350 kop míš. a již jest týž Václav neb Vacek vyplnil 300 kop míš. a zuostává k placení JMtí 50 kop míš.“ (Kn. gr. 1520 — H 3).

Vacka starého rychtáře následuje v držení „rychty“ Adam; pozůstala po něm vdova Kateřina provdala se za Jakuba Milichpruta, jenž „s povolením JMtí pana Buriana Trčky v úterý př. sv. Kateřinou L. P. 1559 koupil rychtu starou v rynku nad ratouzem městským s pivovarem a nádobím k němu příslušejícím, s rolími osetým i neosetým, jichžto se počítá 18 kop záhonův, s lukami i sečmi dědičnými i nájemnými, s zahrádou, chmelnicí, rybníkem, stodolou a vobilím, i s tím se vším což v ní jest. Též koně, krávy, svině, šaty ložní, nádobí cínový, s vozy, pluhy, se všemi potřebami k tomu náležitými, takž jak ten statek předešle v užívání byl Adamovi rychtáři, též s tím platem, jakýž na něj od starodávna uložen, koupil to od pana purkmistra a konšelův na místě JMtí pána za 22 set kop míš.“ Závdavku, na němž si srazil 366 1/2 kopy 10 gr. míš. spravedlnosti dědičné manželky své, složil 600 kop míš. a ostatek měl spláceti po 100 kopách míš. ročně. Nesplácel dlouho; r. 1560 položil první peníze po závdavku a snad již téhož léta zemřel; r. 1561 skládá peníze gruntovní vdova Kateřina opět. (Kn. starých zápisův 1559 — B 5).

Nedoplačená „Rychta“ prodána r. 1564 v pondělí po provedení neděli „z poručení JMtí pana Buriana Trčky z Lípy a na Světly nad Sázavou, podkomorího království Českého, s pivovarem, nádobím i pánvi, s lukami, rolími... okolo 18 kop záh. .... Kundratovi Liberovi z Drážďan i s platem, což ho p. hraběti***) odtud jest, za 12 set kop grošův českých“. Závdavku měl Kundrat Liber složit 400 kop gr. č., ostatek pak spláceti ročně 75ti kopami. Téhož léta přikoupil Kundrat L. k „rychtě“ stodolu a chmelnicí od p. Buriana Trčky za 25 kop gr. č. hotových. Léta 1567 ve

*) v hamru.

**) Jan (?) Trčka z Lípy.

***) Od r. 1561 byl majitelem Něm. Brodu Frant. hrabě z Thurnu.

čtvrtek den sv. Filipa a Jakuba „jakož jest urozenému pánu a statečnému rytíři, panu Burianu Trčkovi, podkomorímu král. českého za Kundratem Liberem, sousedem města Brodu Německého, za rychtu starou se vším jejím příslušenstvím od JMtí pána v témž městě B. N. prodanou po vyplnění závdavku a dvojích peněz ročních... 725 kop gr. česk. náleželo, i ráčil se jest JMt. pán purkmistru a radě města Brodu Německého k tomu přiznati, že jest urozenému pánu Janovi Giglingarovi z Kneyslštejna svrchupsanou summu peněz prodati ráčil a to jmenovitě za 387 1/2 kopy gr. č....“ (Kn. st. záp. 1559 — E 8).

Roku 1570 postoupil Kundrat Liber „starou rychtu“ se vším příslušenstvím zeti svému Erhardu Cygenmajerovi, zlatníku a téhož léta smlouvá se Erhart s p. Giglingarem o splácení peněz skoupených. (Kn. záp. st. 1559 — K 13—14.) Ač podmínky Giglingarovy byly velmi mírné, neplatil Erhart po 9 let skoro ničeho, načež p. Giglinger r. 1579 novou smlouvou zavázal Erharta, aby dluh do 5ti let zaplatil, každá splátka budiž stvrzena knihami městskými. Tak „rychta“ r. 1584 doplacena. (Kn. záp. st. 1559 — O 12).

„Rychta“ byla asi již tehdy domem hostinským. R. 1600 zemřel zde Melichar Reder, rytíř z Redersdorfu.*)

O Erhartu Cygenmajerovi dlužno ještě připomenouti, že od r. 1578—1600 zasedal v radě a držival úřad purkmistrovský.

Dědičkou Erhartovou stala se vdova Anna. Ta prodala r. 1611 „dům, jenž slove stará rychta, s příslušenstvím a hospodářstvím domovním, haltýřem mezi vodami a kamením těsaným v starém domě, též krávy dojně 3 synu svému Ludvíku Cygenmajerovi za 1200 kop míš.“ (Kn. gr. 1590 — J 23). V té době dostává se „rychtě“ nového pojmenování: „U zlatého jelena“;

*) Melichar Reder z R., již roku 1594 nejvyšší lieutenant při výpravě na Turka, zemřel asi při muštrůvku lidu vojenského, který se léta 1600 po čtyři neděle v Brodě konal (v. České sněmy VIII. a X. l. c.). O tom se nám dochoval tento zápis: „... Léta Páně 1600 v pondělí po sv. Václavu Erhart Cygenmajer, měštník města Brodu Německého, stoje osobně před panem purkmistrem pány, oznámil jest a k tomu se dobrovolně přiznal: Jakož jest Pán Buoh prostředkem smrti ráčil z tohoto světa pojíti vysoce urozeného pana Melichara Redera, svobodného pána a rytíře z Redersdorffu, JMC vojenskou krýgsradu a polního hejtmána, kterýž v příbytku jeho, Erharta, téhož léta, 20. dne septembris přede dnem šťastně a v dobré a svaté naději dokonal. Pro jehožto z tohoto světa vykročení slavnou paměť, že jest na žádost vysoce urozené paní p. Anny hrabinky Šlikovny, jakožto po JMtí pozůstalé paní manželky a vdovy, v témž příbytku svém a v pokoji hořejší světnici kámen tesanej i epitafium do zdi vsaditi (dal) a v tom sebe i dědice a budoucí své, držitele téhož gruntu tímto zápisem zavázal a zavazuje, že tejj kámen bez přerušení na budoucí a věčné časy pro dotčenou památku jakožto pána křesťanského má v témž pokoji a zdi zůstávati, což na žádost nadepsané paní s povolením pana Erharta jest tímto zápisem při právě města Brodu Německého v knižkách městských památních zapsáno.“ (Kn. smluv všelijakých 1580—B 5.) Papírové ujištění časům našim sice dochováno, ale kámen nikoliv.

poprvé uvádí se r. 1619 „Jakub Špís, jenž slove u zlatého jelena“; snad šenkýř rychetský. (Kn. gr. 1590 — L 10).

Léta 1625 Jakub Špís „rychtu“ také koupil za 1000 kop míš.; závdavku složil 300 kop., zbytek uvolil se Ludvíku Cygenmajerovi spláceti ročně po 30 kopách. Špís skládá peníze gruntovní až do r. 1628., Kateřina vdova, jinak Jelenka, až do r. 1635. (Kn. gr. 1590 — M 6). Před smrtí odkázala k záduší velkého kostela 100 kop míš., sv. Vojtěcha 50 kop, sv. Kateřiny „pro vyzdvížení chrámu a vychování chudých studentů“ 220 kop, které odkazy pojištěny na domě. „Rychta“ ještě tehdy sloužila za shromaždiště obce při mimořádných příhodách; sem svolána obec, když císařští komisaři 24. února přijeli do Brodu a zde jí ohlašovali patenty Ferdinandovy, vypovídající nekatolíky ze země. (Paměti kantora Jelínka. Viz Časl. Kraj I, 10.)

Léta 1636 prodána „stará rychta“ od dědiců Kateřiny Jelenky Reinholdu Hyncovi za 1300 kop míš. Hync splácí dům do r. 1652. K Zuzaně, pozůstalé vdově, přiznal se Václav Turner, měščenin a spoluradní, jemuž Zuzana zadáním manželským r. 1670 svůj statek movitý i nemovitý v moc dala. (Kn. gr. 1590 — O 1, Kn. sml. 1580 — G 7). V ten čas hrozné ohně v Brodě zuřící neušetřily také „staré rychty“.

Roku 1682 prodali dědicové Turnerovští „dům a grunt v rynku nárožní, slove u zlatého jelena, na díle v ruinu uvedený, s půl várkou piva na vejstav a celým varem na stáčení, též se vším právem a příslušenstvím p. Jirímu Frant. Poceltovi JMC cla pomezního pojezdnému přihlížeči za 650 kop míš.“ (Kn. gr. 1590 — R 15). V knihách poznamenáno, že složil pouze 75 kop míš.; první to díl závdavku.

Dům pustl ještě více a proto asi ujala jej obec, majíc na něm „zasedělých kontribučních peněz 360 kop míš. 35 gr. a 3 d“ a více než 200 kop zádušim povinných a prodala jej r. 1687 Křištofu Gottfr. Proffinovi, spoluradnímu svému (později primátor) jako „velmi zpuštěný“ za 600 kop míš. (Kn. gr. 1590 — R 15.)

Proffin byl v držení domu až do r. 1695. Téhož léta koupil „uroz. p. Jan Jirí Hanel JMC cla pomezního a ungeltu gegenhandler dům a grunt hostinský, slove u zlatého jelena“ za 600 kop míš., přidav 214 kop a 20 gr. Proffinovi „za stavení a zlepšení téhož domu“. (K. gr. 1590 — R 15.)

Léta 1727 ujal Bernard Ant. Hanel „dům v rynku nárožní, slove u zlatého jelena... s celým právem várečným spolu svobodným tokem vody do kašny tu se vynacházející, dle kšaftovního nařízení pana otce svého, bejvalého JMC. rychtáře, pana Jirího Hanle, od spoludědiců v summě od neb. pana otce vysazené, jmenovitě za 15 set zlatých rýnských“. (Kn. odevzdání 1559 — P 15.)

Roku 1731, 22. srpna uzavřel B. A. Hanel, starší rychtář městský počet majitelů „staré rychty“ z řad měšťanstva, prodav dům se vším právem a příslušenstvím za 1800 zl. rýnsk. obci

německobrodské, která jest držitelkou jeho dodnes. (Kn. odevzd. 1559 — R 27.)

Když po čase vložena do Brodu vojenská posádka, vykázáno jí místo v domě „u zlatého jelena“, či „staré rychtě“, čímž nabyl dům nového pojmenování, jediného, které se zachovalo na naše dny: „k a s á r n a“. Z hostince stala se kasárenská kantýna. *)

Roku 1834 dávají representanti městští magistrátu návrh, aby 8 velkých světnic v domě, jen v čas vojenských transportů používaných, bylo pronajato; nynější držba domu přináší prý obci více škody než užitku. Snad se tak stalo, však již r. 1851 postoupila obec dům i svoji starobylou radnici nově zřízeným úřadům zeměpanským a sama najala si za roční nájem 157 zl. 50 kr., později 200 zl., skrovné místnosti v soukromém domě na náměstí (č. 90). Od r. 1862 uvolil se erár, ovšem na naléhání obce, nájemné ono platiti na místo obce.

Roku 1851, kdy zbavena byla vlastního přístřeší, přikoupila obec ku kasárnám přiléhající domek č. 58 („šupárnu“) za 922 zl.

*) V městské registratuře zachována smlouva nájemná Jakuba Štastného, již od r. 1779 kantýnského v „kasárnách“, tohoto znění: „Jakož v pilnosti rady král. města Brodu Německého dne 14. Martii a. c. na žádost p. Jakuba Štastného o další nájem šenku a bytu v kasárně zlatého jelena nazvaný snešeno, že p. Jakubovi Štastnému z ohledu dosavadního bedlivého obslužení vojenského lidu a koňstva, též pozorování všeho tamního stavení, pravený nájem dále a na budoucí 3 léta se prodlužuje a zanechává, s tou sice obmezeností, že on p. Štastný jak dosaváde, tak taky budoucně všechno vojenský mužstvo a koňstvo bedlivě a dostatečně obslužit a obstarat, i taky na všechno stavení potřebné pozorování a šetření vynaložit, když by ale nějaká škoda od kohokoliv učiněna byla, při ouřadu hospodářským ihned ohlásit povinnen jest.

2. Nájem jak dosaváde, tak taky budoucně skrze 3 léta každoročně 16 zlatých rejnsk. do důchodu městského platiti a každý rok na podzim k přikrytí kašny hlavní na rynku 4 šůry koňského hnoje bezplatně dáti povinnen bude.

3. Kdežto pro mužstvo vojenský piva máz o 1/2 kr. laciněji dávatí povoleno bude a pro měšťanstvo taky šenkovati může, tehdy k uvarování obšírného vejkazu (jak mnoho pro vojsko a jak mnoho pro měšťanstvo prodáno býti mohlo) tři sudy za cenu větší a 2 sudy za cenu menší, totiž máz o 1/2 kr. laciněji platiti má, když by ale pivo cizí šenkovati se osmělil, oné konfiscováno bude.

4. K provozování hostinského obchodu a živnosti jak nyní, tak budoucně dolní byt v rohu s kuchyní a všemi sklepy neb lochami k vlastnímu užívání patřiti bude. Naproti tomu ale on p. Jakub Štastný povinnen jest s manželkou svou a ostatními svými a čeládkou bohumilý život védsti, lidé cizí bez legitimací nepřechovávat, na oheň, by skrze jeho čeled neb vojsko nevznikli, bedlivý pozor dáti, v čas vojenských maršův pro všechno mužstvo a koňstvo co do odhodlaných světnic a maštal vloženo bude, proti užití šlaškrentzu teplo, světlo a slámu na vlastní náklad dávatí povinnen bude. Konečně před vyjitím 3 letého nájmu k budoucímu 1/2 léta spíše ohlásiti se má, ku kterémužto budoucímu nájmu přednost jemu se zanechává.

Jenž se stalo v král. městě Brodě Něm. při ouřadě hospodářským dne 20 martii 1788.

Jan Leop. Čermák inspector.
Ign. Ant. Straka rendtmistr.

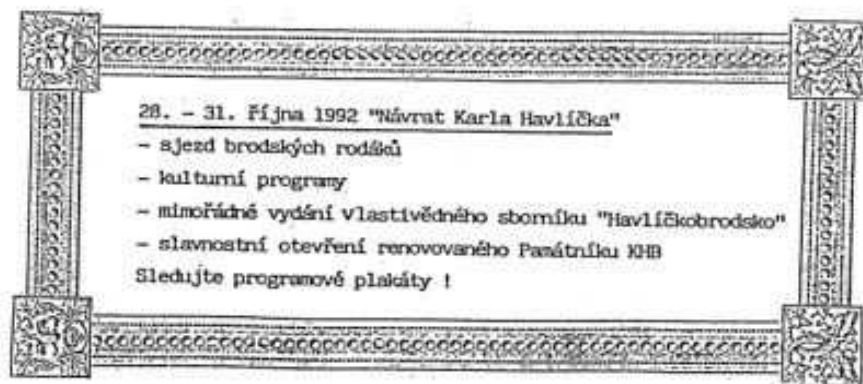
38 kr. konv. m., majíc v úmyslu na místě jeho a kolny kasárenské postavit nový dům pro okresní a berní úřad i vyšetřující soud, aby jí pak radnice, eráru bezplatně přenechána, byla vrácena. R. 1858 schválilo ministerstvo vnitra ve srozumění s min. financí a spravedlnosti projektovanou stavbu, ku které však nedošlo.

Obec sama snaží se všemožně vyzouti se ze závazku r. 1858 učiněného; r. 1869 žádá ministerstvo vnitra, poněvadž v té věci od eráru dosud žádných kroků učiněno nebylo, a obec radnice, ani domu č. 57 (kasárna) k svým účelům řádně upotřebiti nemůže a náhrada 200 zl., erárem poskytovaná, je nepatrná v poměru ku prospěchu, jakého obec docílí, když s domem č. 57 dle své vůle naloží a následkem reorganisace c. k. úřadů radnice, která úplně bezplatně c. k. soudu, pokud tam chce býti, ponechána a pro soud i berní úřad úplně stačí, aby erár od přestavby domů č. 57 a 58 upustil, obec ze závazku propustil a dovolil, aby obec s domem dle své vůle naložiti mohla. Za to obec upouští od roční náhrady 200 zl.

Ku stavbě došlo r. 1882, však ne v těch rozměrech, jak původně projektováno; pouze místo kolny v ulici Vojtěšské postaven nový dům, který r. 1884 zaujalo c. k. okr. hejtmanství. Téhož roku (1884) posádka vojenská přeložena do Čáslavě.

Od r. 1884 až 1888 umístěna v přízemí domu pošta. R. 1891 zrušila obec i hostinec (v poslední době již jen vinárnu), čímž vzal za své hostinec z nejstarších brodských, po staletí v domě trvavší. Nyní jest budova „staré rychty“ sídlem úřadů obecních a v jejích zdech našlo i městské museum svůj útulek.

o o o

Jaroslav Tichý: "Obrana Národa na Chotěbořsku"

"Sedmáctý listopad 1939 a Havlíčkovobrodsko"

Společné vydání dvou monografií z pera regionálního historika a aktivního odbojáře, přibližující podrobnosti pohnutých let nacistické okupace.

20

+ J. RŮŽIČKA: ŘÁD NĚMECKÝCH RYTÍŘŮ V NĚMECKÉM BRODĚ.

Naposlední úlohu v dějinách poněmčování Čech v XIII. a XIV. stol. má řád pruských rytířských křižovníků. Povstal koncem XII. stol. a potvrzen byl papežem Coelestinem III. r. 1191. Dle papežova nařízení měl se spravovati řádu řehole sv. Augustina, co se týče ošetřování chudých a nemocných, pravidly hospitalu sv. Jana, co se pak duchovního života a válečnictví tkne, pravidly Templářů. Členové nazývali se z počátku bratry (fratres domus teutonicae sct. Mariae, fratres domus beat. Mariae Jerusalem atd.), na rozdíl od podobných řádů nosili bílý plášť s černým křížem, kterýžto znak během času různým způsobem zlepšen. Nejvyšším v řádu byl velmistr, jemu podřízeni byli zemští komturové, zvaní též provincialové a domovní komturové (commendatores domus). Rytířů bývalo v konventu 12 (na paměť dvanácti apoštolů) a 6 bratrů kněží: farář, kazatel, pokladník, kuchmistr, kustos či kostelník a notář. Každá komenda nemohla si ovšem dopřát tak velkého počtu členů, proto se často stávalo, že údů byl počet skrovný a farářství spojováno s komturstvím v jedné osobě, jak máme toho příklad v Německém Brodě. Jak význačně vystupoval u řádu motiv národnostní, patrně z podmínky přijetí, že každý člen musil se přísahou zavázati, že jest rodem Němec. Listiny řádem vydávané, jsou skoro napořád německé, v době, kdy latina vládla ještě šmahem.

Do Čech dostal se řád velmi záhy, nepochybně za vlády Přemysla Otokara I., kdy měl již r. 1217 v Praze na Poříčí svoji komendu. Přemysl Otokar I. i jeho následníci až do Karla IV. byli štědrými příznivci řádu; nelze se tedy diviti, že během nedlouhé doby rozšířil svoji působnost, podporovanou nabytím mnohých statků, po celých Čechách. V době svého květu čítal v Čechách 28 špitálů a komend a 32 farů.

Roku 1242 dostal řád darem od Jana, syna Zbraslavova, ves Drobovice u Čáslavi, s několika blíže ležícími osadami, čímž počata nepochybně činnost jeho ve východních Čechách.

Zdá se, že Lichtenburkové, mocní vládcové na východu Čech, řádu pfáli a nepochybně jej do svého města, Brodu Německého¹⁾ uvedli, jsouce nadačními pány fary brodské. Vysvitá to z rozepře řádu s měšťany, kdy Lichtenburkové se staví na stranu řádu, osvobozují řád od povinnosti k obci a s Ješkem z Lichtenburka shledáváme se r. 1310 dokonce v hodnosti komtura v Řepíně.

První zprávu o činnosti řádu německých křižovníků v Brodě máme z r. 1261.²⁾ Jsme uvedeni přímo do nechutného sporu měšťanů s řádem o zboží zádušní. Farář Gotfrid (sacerdos domus sanctae Mariae Jerusalem) s komturem Ludvíkem zastavili bohoslužbu a nedovolili pochovávat na hřbitově, tak že si měšťané vrchnosti své stěžují, že mrtví mají býti pochováni v polích, kde zlodějové, lotři a podobní zločincové popravováni bývají. Farář s komturem ovšem se bránili, že tak učinili na rozkaz biskupa pražského a se svolením vrchnosti, a že neupustí, dokud odňaté záduší jim vráceno nebude. Rozsudek pána města, Smila z Lichtenburka, vyzněl příznivě pro řád; měšťané buď vydají zboží kostelní, anebo budou platiti plný povinný desátek ze svých nemovitostí.³⁾

I na kláštere jeptišek v blízkém Pohledu měl řád nějaká stará práva, která dle listu daného v Drobovicích (kolem r. 1270) za předsednictví zemského komtura Ludvíka, usnesl se klášteru odstoupiti, začez ku komturství brodskému připojeny některé pozemky klášterní, ležící ve farnosti brodské.

Té doby byl komturem v Brodě bratr Helwig; setkáváme se s ním ještě r. 1272, kde na rozkaz pražského biskupa řeší spor kláštera pohledského s farářem přibyslavským.

Roku 1310 dostalo se Brodským od pánů z Lichtenburka, za poplatek 200 hřiven grošů, povolení, aby směli město obehnatí hradbami, začez je vrchnost osvobodila od placení obecních břemen a berní na deset let. Řád německý měl býti povinen vystavěti hradby v délce dvou provazců vlastním nákladem, kdyby se však stavěti zpěchoval, uvolila se vrchnost onu část poříditi na svoje útraty. Řád ovšem nestavěl, nýbrž prosil a sliboval boží odplatu, tak že vrchnost učinila s Brodskými o 4 léta později novou smlouvu. Jsouc jinými pracemi zaneprázdněna, uvolila se, že místo řádu vystaví jeden provazec; druhý vzali na se měšťané, když jim vrchnost odpustila na další jeden rok všechna břemena

¹⁾ Tehdy ještě Brodu Smilova.

²⁾ Orig. v arch. čes. mus.; v Emler Regesta II. č. 324; Čelakovský, Privilegia II. č. 10. Zdá se, že kněžských desátků platili Brodští dosti. Brod, spolu s celým Časlavskem povinen byl i kapitule Staroboleslavské platiti od starodávna z nemovitostí desátek, který r. 1269 byl pražským biskupem, Janem z Dražic, ustanoven pro Brod na 1/4 hřivny čist. stříbra. O sto let později (r. 1368) rovná arcib. pražský Jan spor Brodských s kapitulou staroboleslavskou o peníze z pokut, na které si kapitula činí nároky (Archiv brodský č. 376 a 380). Ze stříbrných dolů platil Brod desátek klášterům Žďárskému, Hradištskému a Sedleckému (darování Smila z Lichtenburka). Archiv brodský č. 373 a 384. Čelakovský, Privilegia II. č. 90 a 96.

obecní a berně. Pod správu křižovníků patřil krom kostela farního,⁴⁾ nepochybně i druhý kostel brodský, špitálský, u mostu přes Sázavu, o kterém se mluví již r. 1319. Roku 1349 daroval k témuž kostelu měšťan brodský Otta Krukner roční plat 28 grošů, s podmínkou, aby každý z kněží, který bude správcem řečeného špitálu, sloužil mše zádušní za jeho předky.⁵⁾ Stalo se tak 9 let po hrozném požáru, který téměř celé město obrátil v poušť. Nepochybně, že i hlavní kostel a komenda křižovníků padly dravému živlu za oběť.

Že řád cítil následky katastrofy ještě po létech, patrně ze zápisu r. 1359. Téhož léta prodal zemský komtur Rudolf z Hoenberka panně Kristině, dceři Grefelsové, roční plat 5 kop grošů pražských za 50 kop gr. hotových peněz, z nichž 30 kop vzala komenda v Něm. Brodě, Kristina ustanovila, aby po její smrti připadl plat domu brodskému, za to aby za ni i předky její byly slouženy mše „na věčné časy“.

Roku 1372 vyznal zemský komtur Albrecht z Dubé, že dědicové Kristiny Grefelsové přidali ještě 10 kop, aby „ku zlepšení spásy duše její mše s vigiliemi, svícemi a modlitbami u jejího hrobu byly slouženy.“⁶⁾

Až do konce století opouštějí nás zprávy o řádu, teprve r. 1406 se dovídáme, že obec stvrzuje nadání jedné kopy grošů mš. ročního platu panny Anežky Kruknerové domu křižovníků německých, s podmínkou, aby komtur řádový sloužil mše zádušní za ty, od nichž plat tento počátek vzal.

List obsahuje mnohé výhrady, kdyby snad některý z kněží povinnosti své nedostál.⁷⁾

Roku 1413 učinili bratři Hanuš a Petr Tundlové mešní nadaci osmi kop grošů, aby každodenně na věčné časy sloužena byla mše za duše jich předků, a obzvláště za neb. Mikuláše, zvaného Skarade, jich příbuzného a býv. člena řádového, vymínivše si rovněž různé pokuty, kdyby někdy mše zanedbána.⁸⁾

Řád mezitím upadal, aby se nevzchopil více. Hlavní ránu zasadila mu bitva u Tannenberka (r. 1410), kde vojsko řádové

³⁾ Kostel farní nákladněji stavěn nepochybně r. 1380 obcí brodskou; neboť téhož léta dovoluje Brodským Beneda z Markvartic za poplatek tří kop grošů užívati lomu kamene a svobodných cest na svém zboží, dokud stavba chrámu nebude ukončena. Neporušeným zbytkem oné stavby je asi věž kostelní, pokud zvýšením v druhé polovici XVI. stol. zůstala nedotčena. (Arch. brodský č. 38.)

⁴⁾ Archiv brodský b. č. Nedostí jasná jest listina z r. 1358, dle níž Ratmír, Brennerův syn, prodal k Tělu Božímu (ad Corpus Christi) 45 grošů ročního platu za 6 kop hotových na svém dvoře. Bylo to bratrstvo, řádem založené, či kaple nějaká?

⁵⁾ Arch. brodský č. 40.

⁶⁾ Z téže listiny dovídáme se, že při mši zádušní má školní rektor s žáky zpívat, začez farář má vyplatiti rektorovi 3 groše, groš zvoníkovi a po groši každému z kněží, kteří by bohoslužbě byli přítomni. (Arch. brodský č. 416.)

⁷⁾ Archiv brodský č. 424.

utrpělo od Poláků strašnou porážku, v níž velmistr i ohromný počet rytířů nalezli smrt.

Z řad českých panovníků nadešel řádu prvý nepřítel ve Václavu IV., jenž statky řádové potáhl ke koruně a r. 1414 pronajal.

Také probouzející se vědomí národní a touha po odvetě za hranici kostnickou daly tušit brzký konec řádu.

V tomto netušeném postavení světen velmistrem farářů německobrodského Václavovi dozor nad troskami řádových institucí v Čechách, který ve svých dopisech líčí velmistroví svízele a bídu, s jakými řád bojovat musí.

Za tehdejší vrchnosti brodské, vrtkavého pana Čenka z Wartenberka, neměli asi křižovníci postavení utěšené. Známo, s jakým zápalem lnul pan Čeněk na počátku husitského hnutí ku kalichu; že vyháněl kněze katolické z panství svého, kteří nechtěli podávat podobojí.

Roku 1417 zajal dokonce v Něm. Brodě biskupa Heřmana Nikopolského a přinutil na blízkém hradě svém Lipnici světiti husitské žáky na kněžství.

Nevzal-li již tehdy řád německých křižovníků v Brodě konec, byl mu vyměřen čas jen kratičký. Roku 1422 utrpěl Brod strašnou zkázu, když Žižka, stíhaje zpronevěřilého císaře Zikmunda, kterému Brodští svoje brány otevřeli, město dobyl a obrátil v sutiny.⁹⁾

Na zříceninách Brodu povstalo po letech město nové, s obyvatelstvem husitským.

Asi po 40ti letech (ok. r. 1460) Vilém z Schönburku, český komtur zemský, dává velmistroví křižovníckému zprávu o stavu řádových statků v Čechách, praví mezi jiným: „Noch die nachgeschriebenen Pfarren, die die Wicklefe (Husité) inne haben: Item zu sct Benedict zu Prag, da ist die Kirche bis zum Grunde zerbrochen, und auch Aussig, das steht noch, und Königstein, und Lokschtz, und Bischkowitz und Kolin, Czaslau, D e u t s c h b r o d, Polna...“

Památek po činnosti řádu německých rytířů jest v Brodě poskrovnů.

Na vých. straně farního kostela zasazený ve zdi kámen, nepochybně náhrobní, bez nápisu, s význačným křížem řádovým, v městském muzeu pak několik pergamenů vypravuje nám o činnosti řádové před více než pěti sty léty.

Známe z nich i pečeť brodské komendy z r. 1372. Jest elipsovitá s vyrytým Bohem Otcem, držícím v klíně ukřižovaného Syna, s opisem (neúplným): Sigillum domus in Broda Theutunicali.

○ ○ ○

⁹⁾ Pobělohorští historikové vypravují o hrozné smrti v plamenech, kterou podstoupiti museli členové řádu, což opětuji s chutí i novodobí němečtí spisovatelé, jako Schlesinger, který se při tom odvolává na Puščku; upálení byli prý nejen kněží brodští, nýbrž i šelivští a vilémovští, kteří se do Brodu byli utekli. Souvěškých věrohodných zpráv není a věřiti zprávám pozdním, kdy kde která ukrutnost přičítána Žižkovi, jest nemístné.

Městské museum v Německém Brodě.

I nejbohatší a nejlépe urovnaná musea jsou bez užítu, neskýtají-li návštěvníku co nejvíce poučení a názoru ať již podrobnými nápisovými tabulkami nebo instruktivním průvodcem. Tím spíše tedy mají toho potřeby musea venkovská, jichž průměrné obecnstvo vchází sem zcela bez přípravy a někdy i s falešnými představami. Městské museum v N. Brodě v radnici má v tom nevýhodné postavení již svými místnostmi, jež nedovolují řádné umístění předmětů a podobají se spíše skladišti. Proto dáváme tu stručný (ne vědecký) inventář jeho sbírek obecnstvu do rukou s přáním, aby aspoň z něho se přesvědčilo o poměrné rozmanitosti jich a samo hledělo častou návštěvou a čilým zájmem o musejní spolek dopomoci mu k lepšímu umístění. Z důvodů shora naznačených nemůžeme ovšem popisovat předměty dle skříní a proto řadíme je dle materiálu, tvarové příbuznosti nebo dle ceny umělecké.

I. Rukopisy, archivaia.

Rukopis práv českých z r. 1372 (na přidešti obrázků z XVI. stol., papírový). Sbírká pergamenových listin s pečeti, od XIV. stol. Pamětní kniha N. Brodu od r. 1416. (Na konci XV. stol. byla sem vepsána starší privilegia (list 165—190) s českými překlady. List 1—51 obsahuje německý překlad práv Jihlavských z r. 1249 s pozdějšími dodatky, list 55—165 vlastní paměti s nadpisem: Liber sententiarum et iuris civitatis Brode Th. collectus a zakončením: registrum confectum anno domini millesimo CCCC^oXVI^o. Nápis na deskách později přidány (Registrum diversorum ab anno 1495) jest tedy nesprávný. Vazba knihy z poč. XVI. stol. kožená, s kovanými rohy.) Český právní manuál města Brna z r. 1544. Městská privilegia ve vazbách z bílé kůže a s malovaným znakem, z XVIII. stol. Cechovní listiny, registra, artikule atd.

II. Illuminované knihy.

Graduál latinský, pergamenový, zhotovený na náklad Buriána Trčky z Lípy a malovaný r. 1506 Pavlem Mělnickým (nejlepší z jeho zachovaných děl). Zavázán jest v dřevěné desky, vepřovici s tlačným ornamentem potažené a okované na rozích. Listů jest 395. Na každé straně po 8—10 řádcích textu písní s notami, psaných gotickou minuskulí. Linky jsou červené, noty a písmo černé, jména boží zlatá. Velké iniciálky mimo první, představující Trčkovu rodinu, s výjevy z nového zákona; od nich vinou se kolem textu okrajové ornamenty jednak stylisované, kadeřavé, jednak realisticky podané. Jest jich celkem 14; jedna byla vyřiznuta a jest nyní v majetku archeol. sboru Vocol v K. Hoře. Autor podepsán jest na posledním listě: Anno salutis m^od^ovi^o manv Pavli Mielnicensis.

Druhý graduál, rovněž latinský a na pergamentu psaný, jest asi (dle nápisu na zadním přidešti) dílo Jakuba ze Stříbra, psané v letech 1554—67. Jest stejně vázán jako první a má 204 listy; několik jich vytrženo. Umělecky jest daleko méně cenný než předešlý. Iniciálek ozdobnějších jest celkem 14.

Kancionál kůru literátů (rorální zpěvy), český, papírový, obsahující několik různých kusů z různých částí XVII. stol., s písářskými kadeřavými iniciálkami. Za obálku slouží list pergamenový z rkp. bible XV. století.

Sbírká psaných modliteb, lidová práce z okolí města.

III. Obrazy na dřevě a plátně. Prapory.

Gotická archa dvojkřídlová z první čtvrti XVI. století, malovaná temperou na lipovém dřevě s křídlovým podkladem. Pozadí jest zlaté s vytlačeným vzorkem granátového jablka. Ve středu obraz snění Krista s kříže, na levém křídle uvnitř sv. Vojtěch, na pravém sv. Jiří, na vnější straně na pravo sv. Jan Křtítel, na levé sv. Petr. Malby jsou značně porušeny a na vnějšku přemalovány v XVII. století. Archa byla dřívě v kostele sv. Vojtěcha na hřbitově.

Tři epitafia: 1. obraz v renaissanční sloupkové architektuře, malovaný temperou: svrchu výjev snesení Krista s kříže, dole kolem kříže rodina klečící. Nápis na desce pod obrazem udává, že bylo epitafium r. 1624 malováno na hrob jircháře a měšťana Německobrodského Adama Lukše.

2. Řezaný štít polychromovaný, ozdobený anděličky a válečnými trofejemi, s německým nápisem na paměť rytmistra Jana Brottkorba, zemřelého r. 1675.

3. Obraz olejem na dřevě malovaný, z první polovice XVIII. stol. Nahoře výjev vzkříšení Lazara, dole klečící rodina a 4 znaky.

Obraz Madony na křídlovém podkladě temperou malovaný, z poč. XVI. století.

Obrazy na plátně, postavy svatých nebo výjevy biblické a portaity měšťanů z XVIII. a počátku XIX. století. Mimo to starší obraz: večere Páně, v prostém rámu, z 2. pol. XVII. století.

Prapor cechu kloboučníků z roku 1603 s obrazy sv. Antonína a Barbory a cechu krejčovského z poč. XIX. století.

IV. Předměty ze dřeva.

Cechovní truhlice: 1. Cechu řeznického, barokní, z r. 1677, opravená 1794, se znakem cechu a města a rytými zámky a závěsy.

2. Z konce XVII. stol., opravená r. 1798, zeleně natřená, s řezanými rosetami. 3. Sladovnického cechu, rokoková, leštěná, s intarsií a 4. podobná, cechu mlynářského. Ferule mlynářů z r. 1732 a pekařů, též z 18. stol. Cechovní lucerna z XVIII. století, řezaná. Dva barokní rámečky a orel rakouský, řezba z konce XVII. stol. Slušné řezané krucifix ze XVII. století. Barokní výklenek s akantovým rámem a soškami z 1. polovice XVIII. století (přenesený sem od sv. Vojtěcha ze hřbitova). Empirové hodiny.

V. Kovové předměty.

Pečetidla: Dvě městská, stříbrná, s překlopným držadlem a řetízem, současná, z XVI. stol. Dvanáct cechovních: řeznického cechu z r. 1624, stříbrné, ševcovského z r. 1644, bronzové, pekařského z r. 1646, stříbrné, sladovnického ze 17. stol., stříbrné, soukenického z r. 1724, mosazné, sedlářského z r. 1733, mosazné, mlynářského z 1. polovice XVIII. stol., mosazné, krejčí a ševců z r. 1776, mosazné, společného cechu tři, z r. 1713, mosazná a neznámého cechu z r. 1638. Mimo to jest tu pečetidlo židovské z konce XVIII. století. Mosazná mísa s tepa-

ným reliefem Zvěstování P. Marie na dně z XV.—XVI. století. Mosazný barokní kříž s reliquiemi. Dvě měděná závaží z r. 1538 s nápisy. Železné kleště na oplatky s nápisy, z r. 1553. Osm křížů z plochého železného plechu, většina z 2. polovice XVIII. století (dány sem ze hřbitova). Několik plechových cechovních luceren z poč. XIX. století. Kaditelnice a lampy plechové z XVIII. století. Sběrka zbraní, zámků a závěsů, rožeň atd. Cinová nádoba z r. 1715.

IV. Sklo, keramika.

Sklenice s cinovým víčkem z r. 1794, cechovní sklenice mlynářů z r. 1842, hlíněný, bíle polévaný soudek s letop. 1868, hlíněný džbán z r. 1773 s cechovním emblemem krejčí.

VII. Různé.

Kožená práva rychtářská. Roh náhrobku pískovcového s erbem, ze XVII. stol. Sběrka numismatická.

Většina předmětů má sice jen lokální důležitost, ale právě tato cena se nesmí přezírat. Bolestně tu postrádáme starších i novějších pohledů na město, staršího plánu města v hradbách, obrazů krajů v okolí kdysi nošených, obrazů památek v okrese atd. atd. To vše by jistě bylo možno sehnati a vystaviti, kdyby byly po ruce větší místnosti. Z. W.

Nápis na velkém zvoně v Chřenovicích u Ledče n./S. Soupis památek ve vydaných dosud svazcích rozhojnil již bohatě počet zvonů v Čechách, uvedený A. Rybičkou (O českém zvonářství, Praha 1885) a zejména přinesl i pro nejstarší období XIV. a XV. století dokladů celou řadu. Nápis na zvoně v Chřenovicích, zde reprodukováný dle otisku, poslaného nám p. řed. učitelem J. Valchářem z Bojiště, není tedy již unikem svým stářím,¹⁾ ale za to velmi důležitým článkem v dějinách zvonářství, že nese jméno svého tvůrce. Dosud znám ze XIV. stol. u nás jen jméno zvonáře Martina na zvoně v Rohozné (Soupis XXII., 94, obr. 118); zde se dovídáme o mistru Janovi z Písku, jehož díla další, zachovala-li se, bude již možno snadněji určovati, než anonymní výtvoř. Dobrý znatel českých zvonů, ředitel J. Braniš, soukromě projevil pochyby o stáří zvonu; jako důvody udává, že jsou tu najednou tři legendy pohromadě (ave maria, o rex, veni — in honorem scti blasii et procopi — jména evangelistů), což pro dobu nejstarší je nezvyklé a že je zvon asi výrobkem cestujícího zvonáře, jenž buď

¹⁾ Viz K. V. Hof v Rod. Kronice V., 223.

²⁾ Viz A. Cechner v Arch. Obzoru II. (1903), 17—18 a Dr. K. Chytil v Mitt. Z. Kom. 3. Folge III., 168—180.

³⁾ F. B. Mikovec, Alterthümer und Denkwürdigkeiten Böhmens I., 21.

⁴⁾ A. F. M. Honsatko, Die Pfarrkirche des Hl. Stefan. (1835), 38.

⁵⁾ J. Rybička l. c. 6 se o něm zmiňuje, ale sotva jej znal z autopsie.

1 I H V E + M H R I A I O R A E I A P T E D O
 S H N O G I A B V A S U + S P R O O P I +
 I O H A N N D S I D D

2 R E K + O H O R I E + V A N I + Q U M I P
 M E G E B U A I O H A B A V S A L V D E S A
 A P V E A R

3 H A E I M I S E R E R E I N O B I S
 I O H A N N D S A I N H O N O R E M

Obr. 13. Nápis na zvoně v Chřenovicích.

32

přejímal starší kadluby nebo je skupoval. Nesdílím těchto pochyb, protože pro stáří tu mluví úprava písma, obsah^{*)} a řeč legendy,^{*)} a zejména tvar zvonu. Má výšku bez uch 0,70 m a měří dole v průměru 0,94 m, má ucha opatřená pletencem a plášť zcela hladký. Charakteristický tvar velmi protáhlý, jenž se nevrací po XV. stol. již nikdy ve zvonářství (nanejvýše u malých zvonků), je tu dobrým důkazem stáří a také, doufám, ob stojí i technika práce při posuzování zvonu. Jistě máme tu doklad umění zvonářského českého mistra z konce XIV. nebo počátku XV. stol. a snad se podaří (dle soudu Sedláčkova) i v listinách kutnohorských najít jméno tohoto mistra.

Zd. Wirth.

*) Spojování několik legend také není vzácné, zejména kde jde o velký zvon, jako ku př. na zvoně v N. Brodě z r. 1305 (dva verše leoninské) a v Benešově z r. 1321 (2 legendy).

*) Ani tvar Pyesk místo Piesek nesvědčí proti středověkému původu, protože t. zv. podružné sk vyskytuje se vedle pův. sk. (Srov. J. Gebauer, Historická mluvnice I., 448.)

PhDr. Ivo Kofán: Umění baroka v Havlíčkově Brodě
 (zevrubná stať objevující souvislosti a význam
 místních barokních památek)

PhDr. Pavel Zedník: Brodské motivy v díle Josefa Jahody
 (svěráz Německého Brodu 2. poloviny 19. století
 v díle kdysi oblíbeného spisovatele)

Přečtete si v 6. čísle sborníku Havlíčkovobrodsko.

Zdeněk Wirth:

Německý Brod.

I kdyby nebylo zevnějšího popudu — sjezdu Svazu českých spolků okrašlovacích, před nímž chceme uveřejnit v tomto listě několik pohledů z ulic a sadů německobrodských, náš časopis sotva by byl pominul toto sázavské město v řadě míst, z nichž přináší krásné partie a neporušené, svěrázné detaily. Neboť tomu, kdo zná stará česká města a chce z jich množství vybrati nejkrásnější, ať již polohou, dochovanou starobylostí nebo bohatstvím památek, jistě vzpomene také N. Brodu.

I u tak krásného města bývá nutno vždy znovu a znovu upozorňovati na jeho krásy, neboť vždy najdou se lidé, kteří této krásy nevidí, ba i vlastní obyvatelé bývají lhostejni k dojům, které město probouzí v cizinci. Nedivte se, doba ubíla smysl pro nevyslovitelné city, nadšený obdiv a úctu k památkám minulosti, nahradila nezištné oběti krásy shonem po zisku a bezohlednosti.

Nevím, děkuje-li N. Brod svou neporušenost více malému celkem ruchu stavebnímu a klidnému veřejnému životu než skutečně vědomé snaze, aby byl zachován harmonický obraz několikastaletého vývoje a nebyl násilně přerýván styk s vlastní minulostí.

Nevím a nepátrám po tom; stačí mi procházeti se těmito ulicemi a náměstím, s radostí krok za krokem zjišťovati stopy historie ve štítech a střeších a oživovati vždy znovu vzpomínky, jak jich život, četba i styky přátelské kupí do nekonečna. Pro tyto tiché meditace má N. Brod mnoho místec: staré valy s příkopy, trávníkem zarostlými, do nichž z městské zdi již se drolicí vystupují okrouhlé bašty se šindlovými stany; gymnasiijní zahrada (bohužel nyní novostavbou gymnasia ohroženou), kde sešlý bassin a rozpadlý již altán vás divně rozechvívají při vzpomínce na idyllické doby studií u otců praemonstrátů i bývalý klášter, na jehož cihlami dlážděném ochozu duní temné kroky a vystupují na mysl bývalí žáci gymnasia, Dobrovský, Havlíček, Jirsík, Rubeš, Václav Zelený a Bedřich Smetana. A ještě tu je ztemnělý kout u bizarní barokní kaple sv. Trojice, interieur hřbitovního kostela pod renaissanční klenbou a překrásný Barvířský ostrov, otočený ramenem

Sázavy s několika dřevěnými můstky a sešlou kapličkou, plný stromoví a křovin.

To jsou místa nejintimnější, ale i jinde při pouti městem mocně vás zachytí kouzlo minulosti, dobře spjaté s nynějším životem. Rušná ulice Komenského, na jejímž konci stála kdysi Dolní brána s velkým orlojem a jejímž pokračováním byl krytý dřevěný most přes Sázavu, dosud si zachovala mírně zakřivený směr a na některých domech pěkné štíty buď renaissančně vyvinuté, s příčnými římsami a dělicími sloupky, nebo barokní, vykrojené, s obrazy svatých a domovními znameními. Přijdeme na náměstí, prudce vzhůru stoupající a profatě úhlopříčnou císařské silnice vídeňské; zcela vhodně, s porozuměním pro směr frekvence po této nakloněné ploše, udané bývalými branami a položením kostela, umístěna tu kašna s bizarním Neptunem a barokní statue obvyklé silhouetty. Kolem pravidelného čtyřúhelníku v pěkném střídání zdvihaří se a klesají domovní štíty: jeden ještě zcela gotický, primitivní kontury, s ozubeným hřbetem a ostatní fačadou během času změněnou, několik renaissančních a ostatní barokní, těžkopádné, rozložitých boků i zase elegantně zakřivených, vznesivých linií. Okapní římsy, chambrany nadokenní a kusy sedlových střešních doplňují starožitnost a malebnost svrchních partií, ale ostatní části fačad většinou již podlehlý nivelisující banalitě posledních let. Jen několik kleneb v přízemích, z nichž nejstarší je sklípková klenba v domě Trčkové, a dva portály jsou posledními zbytky. Do tohoto obrazu zapadá stará radnice, na níž se spojuje konservatism stavitele dosud živých tradic gotických se znalostí renaissančních forem zcela nevyzývavě. Stejně se nevnučuje (kdyby nebylo zbytečně velkého nápisu na jeho arkýři) dům Havlíčkův. Souběžně s hlavním stoupá na západní straně města menší, obdélné náměstí Smetanovo, kdysi trh; nemá již rázu sousedských čtvrtí maloměstských a ztratilo zejména na své jednotnosti od vystavění Sokolovny. Jen v průčelí budovy divadelní, bývalé solnice, dosud pseudoantické motivy vyvolávají v myslí doby předbřeznové. Třetí náměstí, kolem kostela, zvané Jirsíkovo, vzniklo až v nové době zbouráním brány u ohrady hřbitovní; dosud jeví se stopy této novoty, a stále ještě vidíme, že tímto obnažením a vystavěním škol na východě ani pohled na kostel nezískal. Děkanský kostel je zajímavá stavba. V základě trojlodní, nedostavěný ve XIV. století, později na jednolodní upravený, bez kněžiště, ale s ohromnou barokní kopulí nad hlavním oltářem, činí dojem násilím nakupené massy, ale pohled s kterékoliv strany zachraňuje krásná věž s ochozem pro hlásného a s červeným stanem z plechu.

Chceme-li býti důkladní na své prohlídce, navštívíme také kostel sv. Kateřiny u mostu, hřbitov s náhrobkem Havlíčkovy dcery Zdeňky, studánku Vojtěšku i gymnasiální kostel sv. Trojice, upravený nedávno s křiklavou nádhrou. Máme-li dosti smyslu pro památky lokální samy o sobě, snad nás zvláště i muzeum v nové radnici.

Ale jistě zase se vrátíme nejraději ke koutkům intimnějším. K těm patří z nového Brodu — neboť vedle historického města, omezeného řekou a hradbami, vyrostly již nové čtvrti — ještě velký, krásný park, vytvořený okrašlovacím spolkem Budoucnost.*) Jeho dva rybníky, bývalý

*) Některá podrobnější data o dvacetileté činnosti spolku uvedeny ve Zprávách ze Svazu na str. 134.

poutní vrch Kalvarie a kus lesa na příkré stráni, zabraný upravenými cestami v celek, skýtají tolik rozkoše z neznásilněné přírody i tolik různých výhledů a scenerií, že skoro vám překážejí náhlé přechody ke krásné a čistě upraveným částem vlastního nízkého parku. Také zasypaní příkopu hradebního u rybníka »Obory« litují; vždyť tolik příkladů v cizině ukázalo, že příkopu lze užití zejména při úpravě parku výhodně. —

Jak vidíte, byl jsem zcela subjektivní v předešlých řádcích; nemluvil jsem o jednotlivostech, nepopisoval interieurů, nevyčítal svědomitě po způsobu Průvodců všech památek. Jen podle svého díval jsem se na město, na jehož letní půvaby mám ještě nejkrásnější upomínky. Proto neodpustím si, abych na konec neupozornil čtenáře, že také pohledy na celé město jsou překrásné, ať již se díváme na ně s věže děkanského kostela, s vrchu Kalvarie v parku nebo ze silnic k Jihlavě, Humpolci a Čáslavi vedoucích. Stálý vzestup od Sázavy k severu přináší do stavebního celku města tak přirozený soulad, že dispozice uliční sítě věky vytvořená ani vědomým úsilím umělce by nebyla mohla tomuto terrainu býti lépe přizpůsobena.

A když spatříte, jak město tone v zeleni, zahaleno parkem, alejemi u cest, hřbitovem a zahradami a jak nedaleko za ním barvy tvrdnou a vegetace chudne, cítíte, že tu stojíte na rozhraní kraje a hor, a pohled stane se vám tím zajímavějším a milejším.

Stačí slib, že uvidíte tolik krásy, aby vás vylákal do Brodu na sjezd?

**Okresní vlastivědné muzeum Vás srdečně zve k návštěvě
muzejních expozic:**

Hanusovského domu — Havlíčkův Brod,
Havlíčkově náměstí čp. 56

Památníku Otakara Štáfela — Havlíčkův Brod
park "Budoucnost"

Klášteřního kostela sv. Rodiny — Havlíčkův Brod
Dobrovského ul.

Památníku Jaroslava Haška v Lipnici nad Sázavou

Památníku Karla Havlíčka Borovského v Havlíčkově Borově
Městského muzea v Ledči nad Sázavou

Rekvisice zvonů. Nařízení ministerstva zeměbrany z 22. května 1917 o další rekvisici zvonů pro válečné účely (žádány jsou *všecky* zvony z mědi nebo z měděných slitin od největšího průměru 25 cm. výše mimo signálové zvony železnic a lodí a mimo zvony *zvláštní umělecké* nebo *historické ceny*) znamená na jedné straně další pohromu pro zachované památky konvářského umění, na druhé straně *vážnou povinnost* pro povolané kruhy, zejména zemský konservatorát, aby byl zachráněn takový výbor z celého materiálu zvonového, který by podával nezkreslenou představu o vývoji domácího řemesla po stránce technické i umělecké.¹⁾

¹⁾ Konkrétní případ: V Něm. Brodě bylo r. 1914 celkem 25 zvonů a cymbálů na kostelech, radnici, klášteře atd., které dosti dobře reprezentovaly vývoj zvonařství co do chronologie: (1300, 1. pol. 15. stol., 1445, 1542 (Matěj, Martin, Adam z Mezeříčí), 1602 (Brykcí?), 1664 (M. Löw, Praha), 1693 (Pricquey?), 1700 (H. K.), 1728 a 1730 (S. Kercher, Brno), 1783, 1794 a 1802 (F. Vaněk, Jihlava), 1838 (2 kusy, J. Hilzer, Jihlava), 1851 (týž), 1852 (J. V. Perner, Č. Budějovice), nedatov. 3 cymbály z 2. pol. 19. stol., 1888 (2 kusy, B. Hampl, Jihlava), 1896 (týž), 1897 (2 cymbály). Místní patriotismus zachraňoval by snad zvony ze 17. a 18. stol., protože se k nim pojí historické vzpomínky, kdežto jich umělecká kvalita je průměrná, ba podprůměrná. Pro celkové dějiny zvonařství v Čechách mají však jen první *čtyři zvony* význam: (1.—3. pro stáří, čtvrtý jako výtvar moravských zvonařů, kteří asi měli přenosnou dílnu), a ostatní mohou být lehce oželeny, v řadě první Brykcího nebo Pricqueyovy, protože ani zpracováním ani uměleckým významem nejsou význačné.

Zd. Wirth. (Dorolusk, 15. června 1917.)

O B S A H

Úvodem	1
Jeronym Solař (1861): Loukov	4
Jeronym Solař (1861): Lipnice Dolejší	5
Jeronym Solař (1863): Kostel sv. Jana Křtitele na Kránské Hoře v Čáslavsku ..	6
Jeronym Solař (1861): Registra správní důchodův panství Světelského přepsaná 1591	8
František Petr (1897): Stříbrné doly v okolí Německého Brodu	14
Jaroslav Růžička (1907): Stará ryehta v Německém Brodě. Dle archivních pramenů	35
Jaroslav Růžička (1910): Řád německých rytířů v Německém Brodě	41
Zdeněk Wirth (1907): Městské museum v Německém Brodě	45
Zdeněk Wirth (1910): Nápis na velkém zvoně v Chřenovicích u Ledče n./S. ..	47
Zdeněk Wirth (1906): Německý Brod	49
Zdeněk Wirth (1917): Rekvisice zvonů	52

H A V L Í Č K O B R O D S K O

vlastivědný sborník, svazek č. 5 (nečíslovaný /nultý/ svazek sborníku stejného názvu vydalo okresní muzeum v Havlíčkově Brodě v roce 1971)

Vyobrazení na obálce: Výřez z kresby K. Liebschera "Náměstí v Německém Brodě" - reprodukováno z publikace Čechy, díl XIII, rok vydání 1905, str. 488.

Vydalo a vytisklo Okresní vlastivědné muzeum v Havlíčkově Brodě v roce 1992.
Odpovědný redaktor Zina Zborovská, odborná redakce Pavel Rous.
Náklad 120 ks, cena 15,- Kčs.